

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

Projekt

Determinanty práce s dvouletými dětmi v podmínkách běžné mateřské školy
CZ.02.3.68/0.0/0.0/16_010/0000519

Univerzita Palackého
v Olomouci

9 788024 456904

Determinanty práce s dvouletými dětmi v prostředí běžné mateřské školy I.

Kolektiv autorů

Determinanty práce s dvouletými dětmi v prostředí běžné mateřské školy

Kolektiv autorů

Determinanty práce s dvouletými dětmi v prostředí běžné mateřské školy

Determinanty práce s dvouletými dětmi

v prostředí běžné mateřské školy

Jitka Petrová a kol.

Olomouc 2019

Oponenti: doc. PhDr. Martina Fasnerová, Ph.D.
Bc. Hana Vodáková

Autorský kolektiv:

PhDr. Jitka Petrová, Ph.D. (vedoucí autorského kolektivu)
Mgr. et Mgr. Eva Martináková
PaedDr. et Mgr. Marie Chrásková, Ph.D.
Mgr. Michaela Pugnerová, Ph.D.
PhDr. Jana Kvintová, Ph.D.
Mgr. Pavlína Houserová

Dále se autorsky na publikaci podílely (formou konzultací):

Mgr. Hana Plachá, Mgr. Renata Sýsová, Bc. Martina Koňářiková, Mgr. Iveta Bittnerová, Bc. Věra Žížlavská, Mgr. et Mgr. Magda Vedmochová, Bc. Markéta Jaroňková, Bc. Pavla Zatloukalová, Bc. Jana Tichá

Publikace vznikla v rámci řešení projektu z OP VVV „Determinanty práce s dvouletými dětmi v prostředí běžné mateřské školy“, registrační číslo: CZ.02.3.68/0.0/0.0/16_010/0000519

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

2. celkové vydání (1. vydání Univerzitou Palackého)
1. vydání v roce 2018 (Hanex)

© kolektiv autorů, 2018, 2019
Illustrations © Jana Růžicková, 2019
© Univerzita Palackého v Olomouci, 2019

Neoprávněné užití tohoto díla je porušením autorských práv a může zakládat občanskoprávní, správněprávní, popř. trestněprávní odpovědnost.

ISBN 978-80-244-5690-4

OBSAH

ÚVOD	7
1 PSYCHOLOGICKÝ POHLED NA DVOULETÉ DÍTĚ	11
1.1 Psychologické charakteristiky období batolete	11
1.2 Vstup dítěte do mateřské školy a jeho adaptace na ni	25
1.2.1 Adaptace z pohledu dítěte	25
1.2.2 Adaptace z pohledu rodičů	28
1.2.3 Adaptace z pohledu pedagogů	30
1.2.4 Náměty pro úspěšnou adaptaci	30
Citovaná a další doporučená literatura	34
2 ZDRAVOVĚDNÝ POHLED NA DVOULETÉ DÍTĚ	37
2.1 Pojetí zdraví	37
2.2 Nejčastější nemoci a úrazy dvouletých dětí	38
2.3 Prevence nemocí a úrazů v mateřské škole	62
2.4 Náměty k prevenci nemocí a úrazů v mateřské škole	64
Citovaná a další doporučená literatura	66

3	PEDAGOGICKÝ POHLED NA DVOULETÉ DÍTĚ	67
3.1	Metodické náměty na rozvoj dvouletých dětí v mateřské škole	81
3.1.1	Rozvoj motoriky dvouletého dítěte	81
3.1.2	Rozvoj vnímání dvouletého dítěte	83
3.1.3	Konkrétní náměty na rozvoj motoriky a vnímání dvouletých dětí	86
	Citovaná a další doporučená literatura	98
	PŘÍLOHY	101

ÚVOD

Vážené paní učitelky, páni učitelé, studentky a studenti, milí čtenáři, dostává se Vám do rukou první z řady metodických materiálů, reagujících na stále se zvyšující potřebnost začleňování dvouletých dětí do kolektivů mateřských škol. Na základě novely školského zákona, který vešel v platnost v září roku 2017, byla rozpoutána rozsáhlá diskuse, věnující se především zákonnému nároku na zařazení dvouletého dítěte do předškolního institucionálního vzdělávání. Ačkoli byl tento bod v současné době novelou zákona zrušen, řada mateřských škol dvouleté děti již ve svých zařízeních vychovává a vzdělává a v následujících letech vychovávat a vzdělávat nadále bude. Připravovaná série tří publikací proto reaguje právě na tuto situaci a jejím cílem je nabídnout relevantní informace, které mohou být využity pro samotný výchovně-vzdělávací proces v mateřských školách, ale také jako pomocný materiál pro rodiče dvouletých dětí, které vstupují do mateřských škol.

V sérii tří metodických publikací budou postupně zpracována témata, která se jeví jako klíčová a doposud, v souvislosti s výchovou a vzděláváním dvouletých dětí, dostatečně nezpracovaná. Následující tabulka shrnuje rozložení témat v jednotlivých publikacích.

1. metodický materiál

Název: *Determinanty práce s dvouletými dětmi v prostředí běžné mateřské školy I*

Psychologické téma: vývojové zvláštnosti dvouletých dětí, vstup dítěte do mateřské školy, adaptační režim dvouletého dítěte v mateřské škole.

Zdravovědné téma: nejčastější nemoci a úrazy dvouletých dětí.

Pedagogické téma: konkrétní náměty na činnosti (oblast motoriky, zrakového vnímání, sluchového vnímání, hmatového vnímání).

2. metodický materiál

Název: *Determinanty práce s dvouletými dětmi v prostředí běžné mateřské školy II*

Psychologické téma: diagnostika dvouletého dítěte

Zdravovědné téma: podpora mateřské školy ve vytváření hygienických a stravovacích návyků dvouletých dětí.

Pedagogické téma: konkrétní náměty na činnosti (paměť, pozornost, myšlení, rozvoj řeči)

3. metodický materiál

Název: *Determinanty práce s dvouletými dětmi v prostředí běžné mateřské školy III*

Psychologické téma: hra a kresba dvouletého dítěte a její rozvoj

Zdravovědné téma: bezpečnost a hygiena při pobytu dětí v mateřské škole (vnitřní i vnější prostředí).

Pedagogické téma: konkrétní náměty na činnosti (emocionalita, socializace)

Tab. 1 • Rozložení témat v metodických materiálech

Publikace, kterou právě držíte v ruce, je rozdělena do tří částí, a to části psychologické, zdravotně a pedagogické.

Psychologický pohled na dvouleté dítě, které vstupuje do mateřské školy, je velmi obsáhlý. My jsme se v části publikace, věnované psychologickým otázkám, pokusili o vytčení základních oblastí, které souvisejí s optimálním vstupem dítěte do mateřské školy a jeho bezproblémovým pobytem v ní.

Na psychologická východiska plynule navazuje zdravotně problematika, a sice pozornost byla zaměřena na seznámení s nejčastějšími nemocemi a úrazy, které mohou u dvouletých dětí v mateřských školách vyvstat.

Publikaci završuje část pedagogická, která přináší praktické náměty na činnosti, které mohou učitelé využívat při své práci ve třídách, v nichž jsou vzdělávány a vychovávány právě dvouleté děti, a to z oblasti motoriky a smyslového vnímání.

Každá z uvedených kapitol je členěna na vstupní teoretické vymezení problematiky, na něž navazují praktické příklady, jak problematiku uchopit ve výchovně-vzdělávacím procesu. Zároveň je každá kapitola doplněna o doporučenou literaturu, která poskytne zájemcům možnost hlubšího proniknutí do problému.

1 / PSYCHOLOGICKÝ POHLED NA DVOULETÉ DÍTĚ

1.1 Psychologické charakteristiky období batolete

Obdobím batolete nazýváme druhý a třetí rok života dítěte. Druhý rok je nazýván obdobím *mladšího batolete*, *starším batoletem* je dítě v období od druhého do třetího roku života. V průběhu tohoto období dítě povyroste v průměru o 17 až 18 cm, jeho hmotnost se zvýší o 4 kg. Tempo tělesného rozvoje se ve srovnání s prvním rokem života mírně zpomaluje. Výkonnost nervové soustavy se zvyšuje, v souvislosti s tím se mění i **potřeba spánku**. Do 18. měsíce se fáze bdění prodlužuje na 3–3,5 hodiny (při dvou denních spáncích), do 24. měsíce až na 5–6 hodin, ve třetím roce zdravé dítě potřebuje 12–13 hodin spánku denně. Monofázový spánek, tj. spánek pouze přes noc, přichází v úvahu (vzhledem k vývojovým zvláštěnostem) až koncem předškolního věku. Jednotlivé děti se mohou v potřebě spánku od sebe podstatně odlišovat, individuální rozdíly bychom měli posuzovat jako danost, které bychom se měli přizpůsobit v zájmu dítěte. Spánek napomáhá k obnovení sil a ochraňuje dítě před následky přetěžování nervového systému (vegetativní poruchy, neurotizace, podrážděnost, apatie, únava apod.).

Dítě se v tomto období začíná učit **osobní hygieně a sebeobsluze**. Osobní hygiena souvisí s potřebou vyprazdňování, která u mladších batolat souvisí s *volným ovládním*. Koncem druhého roku je

dítě schopno „hlásit potřebu“ vyprázdnění a upevňuje se psychická schopnost, která vede k uvědomělému aktu ovládnutí.

Koncem batolecího období se u většiny dětí potřeba vyprazdňování dostává pod psychickou kontrolu, ale ještě i v tomto období může návyk selhat. Může to být v situaci, kdy je dítě nemocné, kdy má nadměrnou spotřebu tekutin, také při mimořádném zaujetí nějakou činností nebo v situacích, které jsou pro dítě psychicky zátěžové (strach, stres, napětí, obava z trestu, leknutí apod.). Potřeba samostatnosti se uplatňuje ve zdokonalování sebeobsluhy. Dítě se učí svlékat, oblékat, mýt, pít z hrníčku, jíst lžičkou apod. Učení sebeobsluhy závisí na podmínkách a přístupu dospělých (Šimíčková-Čížková, 2010).

Vývoj motoriky

Rozvoj sebeobsluhy a samostatnosti je podmíněn i vývojem motoriky. Vývoj **hrubé motoriky** je u batolete patrný na první pohled. Mladší batolata se učí ovládat své tělo, učí se udržovat rovnováhu (chůze, vystupování a sestupování po schodech, nošení předmětů). Tím, že si dítě osvojuje samostatnou chůzi, rozšiřuje si prostor, do kterého vstupuje, orientuje se v prostředí a zkoumá všechno nové. Zpočátku je chůze nejistá, kolem *jednoho a půl roku* začíná být dítě jistější, dovede „utíkat“, i když většinou strnule a na široké bázi.

Dvouleté dítě je již schopno zvládat nerovnosti terénu, překračuje práh, jde do schodů i bez přidržování, většinou s prisunováním nohou na každém schůdku.

Kolem *tří let* je již dítě schopno zvládnout jízdu na tříkolce. Narůstá schopnost pozorovat pohyby dospělých, zvyšuje se účinek slova, kterým lze pohyby motivovat (jak chodí medvěd, čáp, jak skáče zajiček). Dítě se učí chytat míč (zpočátku pohybující se po zemi, později hozený), chytání se zúčastňuje celé tělo. Celý motorický vývoj probíhá u zdravého dítěte bez potíží, dítě může regredovat na nižší úroveň např. v případě úrazu, nemoci či jiné negativní zkušenosti.

K významným pokrokům dochází i v rozvoji **jemné motoriky**. Ve druhém roce vzrůstá *zrakově pohybová souhra*. Tato koordinace „oka a ruky“ je dobře vidět například v pokrocích ve stavění kostek. V *patnácti měsících* dítě postaví na sebe dvě kostky, *dvouleté dítě* již

postaví věž z několika kostek, *tříleté dítě* postaví i „most“, zvládne i navlékání korálků na provázek. K dalším činnostem, které dokazují rozmanitost zdokonalení jemné motoriky, patří například vhazování drobných předmětů do otvoru, používání každé ruky k odlišné činnosti, listování v knize, počátky čmárání a sebeobslužné výkony.

Vývoj motoriky znamená pro dítě získávání nových zkušeností, poznávání nových situací a podnětů, což souvisí s vývojem poznávacích procesů, o kterých pojednává následující text.

Vývoj poznávacích procesů

Základem poznávací činnosti dítěte je bezprostřední smyslový kontakt se skutečností, **vnímání**.

Dítě neustále upřednostňuje kontakt *dotekový*, velký význam pro poznávání v druhém roce života má *zrak a sluch*. Prohlubuje se schopnost rozlišování základních smyslových kvalit (tvar, barva, velikost, tvrdost, zvuk, pach). Ve druhém roce života se zdokonaluje v rozlišování tvaru, starší batole rozpozná základní geometrické tvary (koule, kostka, válec, apod.).

Rozvoj zrakového vnímání se prohlubuje také při pozorování se v zrcadle. Dítě se poznává podle vlastních pohybů a pojmenovává se (Rybárová, 1988; Pacher, 2017). Pokrok ve sluchovém vnímání je patrný ve zlepšení rozlišování intenzity a výšky tónu, typické je spojení sluchové aktivity s pohybem, kde vyniká smysl batole pro rytmus. Oblíbené jsou říkanky spojené s pohybovou aktivitou (například vařila myšička kašičku, paci paci apod). Proces vnímání je spjat s praktickou činností, s rozvojem vnímání úzce souvisí zdokonalení orientace v prostoru.

Paměť v batolecím věku je charakterizována několika významnými znaky:

- *mimovlnost, neúmyslnost* - zapamatování i vybavování se uskutečňuje bez vědomé aktivity, bez vlastního přičinění, paměťové procesy nejsou spojeny s volným úsilím

- *citovost paměti* - dítě si uchovává takové zážitky, které mají pro něho nějaký emoční náboj: pozitivní (to, co se mu líbí, co ho zajímá) nebo negativní (prožitý strach, bolest, pocity osamění)
- *konkrétnost* - znamená, že dítě má schopnost vybavit si představy a obrazy konkrétních zážitků, toho, co samo prožilo.

Všechny tři složky paměťových funkcí (zapamatování – uchování – vybavení) se zdokonalují. *Zapamatování* převládá mechanické, *uchování* v paměti je řízeno především subjektivně, *vybavování* se uskutečňuje jak reprodukcí, tak znovupoznáním.

Příklad: *Kojenec po 5 až 6 dnech zapomene na osobu, se kterou byl v denním kontaktu, dvouleté dítě pozná známou osobu i po dvouměsíční přestávce. Paměť starších batolat není pouze krátkodobá. První naše vzpomínky, většinou nějak emotivně zabarvené, spadají právě do batolecího období.*

Pozornost batolete je ovlivněna aktuálním stavem dítěte (jak psychickým tak fyzickým), mezi dětmi jsou v koncentraci patrné rozdíly. U mladšího batolete má pozornost *mimovolný* charakter, je vyvolána bez záměru a úsilí. Dítě je citlivé na rušivé podněty. U staršího batolete se prodlužuje délka soustředění v závislosti na činnosti, kterou provádí. Podle výzkumných zjištění vydrží dítě u zajímavé činnosti asi 19 minut.

S vnímáním a pamětí úzce souvisí **představivost**. Představy jsou důležitým článkem mezi myšlením a praktickou činností. Představivost se rozvíjí a nejčastěji se uplatňuje ve hře.

Obsahem představ je to, co dítě zažilo. Kromě *vzpomínkových představ* se ve druhém roce začínají vytvářet *fantazijní představy*, což je nový tvořivý prvek psychické činnosti dítěte. Zpočátku se uplatňují hlavně v personifikačních tendencích, později dítě prostřednictvím fantazie proměňuje cokoliv v to, co právě potřebuje (kmen stromu se stane autobusem, židle se změní v letadlo, polštář se stane medvídkem apod.).

Celkový vývoj **myšlení a řeči** je podmíněn vztahem dítěte k dospělým a ke svému okolí. Za projevy myšlení můžeme považovat náznaky *účelného použití věcí* (bota patří na nohu, klíč do zámku, čepice na hlavu). Takovéto úkony je dítě schopno vykonávat dříve, než si osvojí řeč. Jde o *předřečové myšlení*, představující jednoduchou, konkrétní úroveň myšlení (Matějček, 2012).

Podle Piageta je vývoj senzomotorické inteligence ukončen teprve ve druhém roce, až potom začíná vývoj *symbolického, předpojmového myšlení*. V praktické činnosti dítě přijde na to, že každé věci přísluší určité slovní označení, začíná pojmenovávat věci a jevy kolem sebe slovem, *slova* se pro něho postupně stávají *symbolem věcí* (to je stůl, to je židle, to je pes). Prostřednictvím slova se stále více předmětů sdružuje do určitých tříd. Slovní označení, které dítě vztahovalo pouze na určité předměty (např. hrníček jenom můj, maminka jenom moje, bota pouze moje), se rozšíří na další předměty, které mají společné znaky (to jsou hrníčky, všechny maminky, to jsou boty). Jedná se o *třídění*, tedy o dovednost rozkládat, skládat a nacházet vzájemné souvislosti a rozdíly ve složitosti vnějšího světa.

Dochází k velkému pokroku v rozvoji řeči. Mladší batole zná 20–30 výrazů, vyjadřuje se převážně jedním slovem – *stadium jednoslovné řeči*, které má mnohoznačný obsah. Když dítě řekne „máma“, vyjadřuje tím celou situaci – „podívej, přišla maminka, mám radost“.

Ve věku od 1,5 do 2,5 let začíná osvojování si *slovních spojení*. Děti začínají spojovat jednoduchá slova do výroků, složených ze dvou slov. Například: „tam haf“ (kde obsažným tvrzením je „tam je pejsek“), „Martinka kolo“ (kde obsažným tvrzením je „to je kolo Martinky“). Řeč složená ze dvou slov má *telegrafickou kvalitu*, dítě vynechává gramatická slova – například „to, a, je, na“ apod., vkládá pouze slova, která mají nejdůležitější obsah. Toto období je poměrně krátké, do konce druhého roku slovník naroste zhruba na 300 slov. Dítě tvoří jednoduché věty, skladba vět je primitivní s gramatickými chybami, nesprávnou výslovností. To, co dítě říká, odráží jeho momentální stav (půjdeme pá, pejsek dělá haf).

Do třetího roku se slovní zásoba rozšíří přibližně o 1000 výrazů, dítě je schopno vést jednoduchý rozhovor s dospělým i s dítětem.

Důležitým ukazatelem rozvoje řeči a myšlení je *schopnost chápat smysl* jednoduchého obsahu pohádky nebo říkanky. Ve věku šesti let obsahuje jeho slovní zásoba přibližně až 6000 slov.

V souvislosti s rozvojem myšlení a řeči hovoříme o „**prvním ptacím období**“. První otázky typu: „*Co je to?*“ klade již dítě mezi 18.–24. měsícem. Touto otázkou si osvojuje nová slovní označení, učí se nová slova (Co je to? Sluníčko. Co je to? Pejsek). Dalšími častými otázkami jsou otázky: „*Kdo je to?*“ a „*Kde je to?*“.

Koncem třetího roku a začátkem čtvrtého roku začíná tzv. „**druhé ptací období**“, kde je možno pozorovat nástup otázky „*Proč?*“ a „*Jak?*“. Tyto otázky již umožňují objasňování příčinných souvislostí.

Příklad: Příklad rozhovoru staršího batolete v druhém ptacím období s matkou: „*Proč jsou auta? Abychom mohli jet za babičkou. Proč máme jet? Aby jí nebylo smutno. Proč? To tak bývá, že nám je někdy smutno. Proč? Protože se máme rádi. Proč? Aby nám nebylo smutno. Proč? Protože svítí sluníčko. A proč svítí?*“ ... a tak bychom mohli pokračovat dále.

Řečový vývoj neprobíhá u všech dětí stejně, vyskytují se značné individuální rozdíly, způsobené individuálními zvláštnostmi dětí, řečovým vzorem a podnětností prostředí.

Emocionální a sociální vývoj batolete

Významnou roli v citovém ladění batolete hraje přítomnost dospělého a jeho emocionálně sociální kontakt s ním.

City dítěte ve druhém roce života jsou krátkodobé, často velmi silné a vznětlivé. Vedle *kladných emocí* (radost, spontánnost, spokojenost, smích) už u mladšího batolete lze zaznamenat *negativní afektivní projevy*, lítostivý nebo vztekklý pláč a vzdorovité reakce. Mezi vývojově nejstarší citové kvality patří **strach**. V průběhu batolecího období se mění předmět strachu, tedy to, co strach vyvolává. U mladšího batolete mohou být předmětem strachu *intenzivní podněty* (zvukové, pohybové, zrakové).

U staršího batolete můžeme pozorovat již *naučený strach*, kdy se dítě bojí některých předmětů a situací, které mu připomínají nepříjemné zážitky.

Příklad: Dítě zažije nepříjemný a nešetrný zákrok u lékaře a následně se bojí jakéhokoli člověka v bílém plášti (např. i prodávče v obchodě). Dítě má negativní zážitek z plavání, následně má děs z většího množství vody.

S rozvojem představivosti přibývá u dítěte strach (Říčan, 2014) z *neskutečných nebezpečí*, věcí, zvířat a lidí, naproti tomu si *neuvědomuje reálná nebezpečí*, která mu hrozí (např. se beze strachu vyklání z okna, běží na silnici apod).

Jako reakce na omezování spontánní aktivity se u batolete projevuje **zlost a vztek**. V batolecím věku je to častá citová kvalita, související s vývojem osobnosti. Začíná se projevovat **soucít** ve vztahu k jiným dětem, také i v citlivém zacházení s hračkami a zvířaty. Poměrně diferencovanou citovou kvalitou je **radost**, která provází příjemné zážitky dítěte. Prostřednictvím sociálních kontaktů se city prohlubují, u staršího batolete můžeme pozorovat veselost, něžnost, spokojenost, nespokojenost, dokonce i stud, ostych, žárlivost a smutek.

Emocionálními projevy dítě odpovídá na sociální kontakty. Dítě má tendenci vyhledávat blízkost osob, které o ně pečují. Má potřebu cítit se bezpečně v jejich přítomnosti. Tato tendence se nazývá **připoutání**. Nejvíce prací o připoutání dítěte pochází od psychoanalytika Johna Bowlbyho.

Co vytváří míru připoutání dítěte? Čím je způsobeno to, že některé dítě je *jistě připoutané* a některé *nejistě připoutané*? Míru připoutání vytváří senzitivita pečovatele ve vztahu k potřebám dítěte, tedy to, jak citlivě pečovatel reaguje na projevy a chování dítěte. Matky jistě připoutaných dětí se řídí například v situaci krmení jeho signály, věnují pozornost tomu, co dítěti chutná, a rychlost krmení regulují podle toho, jak rychle dítě jí. Naopak matky nejistě připoutaných dětí reagují spíše na základě svých vlastních potřeb nebo nálad než

na základě signálů dítěte. Jestliže například dítě pláče, aby na sebe upoutalo pozornost, reagují na ně pouze tehdy, když se s ním chtějí pomazlit, ale jindy neberou pláč na vědomí. Bowlby (dle Atkinsonová a kol., 1995) upozorňuje, že *bezpečné připoutání k jedné nebo více osobám v raném věku souvisí se schopnostmi (nebo neschopnostmi v případě nejistého připoutání) dítěte vytvářet blízké osobní vztahy v dospělosti*. Vztahovou vazbu tedy rozumíme citové pouto vznikající mezi dítětem a primárně pečující osobou. Citové pouto dítěte k pečující osobě vytvořené v raném dětství můžeme považovat za jeden z určujících faktorů vývoje osobnosti.

Pečující osoba poskytuje dítěti ochranu a emocionálně bezpečné zázemí, avšak také může vyvolávat pocity strachu, nejistoty, odporu a vzteku (Vrtbovská, 2010).

Dle Kulíška (2000) se citové pouto od matky k dítěti začíná utvářet již v prenatálním období. Dítě přichází na svět s vrozenou potřebou po kontaktu a vztahu s blízkým člověkem. Pokud tyto potřeby nejsou saturovány minimálně jednou stabilní pečující osobou, může začít dítě vnímat svět jako nebezpečné, ohrožující místo, což se následně může odrazit i na utváření pozdějších sociálních vztahů. Předpokládá se, že utvořená základní podoba citového přilnutí je poměrně trvalá a tak obtížněji modifikovatelná v pozdějším věku. Dítě má tendenci vytvářet stejně kvalitní či nekvalitní vztahy k dalším osobám mimo rodinu.

Poznámka: Dle novějších poznatků např. Vavrda (2005) v některých případech může být pocit jistoty a bezpečí nasycen významným vztahem, jež jedinci získali až v dospívání či dospělosti, přestože vyrůstali v prostředí spíše nejisté vztahové vazby.

Základní typy vztahových vazeb

Přibližně mezi **7.–9. měsícem** si dítě vytváří silnou citovou vazbu k pečující osobě. Ta se vyznačuje tím, že dítě dává najevo silnou

nelibost, pokud tato osoba není přítomna. Pečující osobu následuje, vyhledává s ní fyzický kontakt a objevuje se u něj chování (pláč, smích, hlasové projevy apod.) s cílem udržet s osobou kontakt. Tato vazba se vyvíjí v průběhu **18 měsíců** (Bowlby, 2010).

Do zhruba 1,5 roku si dítě také vytváří citovou vazbu i k jiným známým osobám, ale preference jedné pečující osoby je zřejmá. Výzkumy také poukazují na to, že čím je počet osob, k nimž se dítě připoutalo vyšší, tím je citová vazba k matce intenzivnější.

Poznámka: V tomto období se objevuje také tzv. separační úzkost (7.-18. měsíc) i strach z cizích lidí. Pojímáme je jako dvě odlišné, byť příbuzné formy chování. V prvním případě se dítě snaží přiblížovat nebo zůstat u člověka, u kterého se cítí v bezpečí. Ve druhém případě se dítě snaží uniknout ze situace či od objektů, které mu připadají ohrožující či znepokojující.

Pokud citová vazba vzniká kolem 7. měsíce, jak důležité je období prvních 6 měsíců života dítěte? Nelze opomenout důležitost období před vznikem citové vazby. Vytváření citového pouta se děje na základě vzájemné interakce mezi pečující osobou a dítětem, která je ovlivněna citlivostí pečovatele vůči potřebám dítěte, k jeho reakcím a chování.

Ainsworthová (in Bowlby, 2010) na základě rozsáhlého empirického výzkumu „Strange situation experiment“ založeném na přímém pozorování interakce „matka-dítě“ v neznámém prostředí a na rozhovorech s rodiči, popsala tři typy citových vazeb:

1. Jistá vazba navozující pocit bezpečí

Pečující osoba je pro dítě přítomná a dostupná, umí správně reagovat i na drobné signály, které k ní dítě vysílá a správně tak naplňovat jeho potřeby. Když ho matka opustí, je rozrušené a po návratu ji vítá a lehce se nechá uklidnit.

2. Nejistý – vyhýbavý typ

Pečující osoby těchto dětí jsou „citově nepřítomné“, nevnímavé vůči dítěti, reagují na dítě odmítavě. Děti se jeví jako nezávislé a sebevědomé, bez problému navazující kontakt s cizími osobami. Když matka odejde, začne dítě brečet, během okamžiku se však nechá utiшит cizí osobou a pokračuje v hraní. Jakmile se matka vrátí, dítě se k ní přiblíží, ale nechce se nechat zvednout a nedívá se jí do tváře. Příliš se na matku úzkostně „nelepí“, naopak se může vůči ní chovat agresivně. Dítě se naučilo potlačovat emoce, jelikož v opačném případě pečovatel reagoval negativně či odmítavě (Brisch, 2011).

Poznámka: Z výzkumu vyplývá, že hladina stresového hormonu při odchodu matky je u těchto dětí nejvyšší z nejistých vazeb, ačkoliv to nelze vyčíst z vnějšího pozorování dítěte.

3. Nejistý – odmítavý/ambivalentní typ

Vztah k dítěti se vyznačuje nejednotností v projevech (nedůsledný, nespolehlivý pečovatel), někdy pečující osoby naplňují potřeby dítěte, někdy nikoliv. Někdy jsou laskaví a vřelí a někdy odmítaví a emočně nestabilní. Chovají se dle svých pocitů a nereflektují empaticky potřeby dítěte. Děti velmi těžce prožívají odchod matky, ale i její návrat. Na jedné straně chtěly matku zpátky, ale po návratu matky při uklidňování kladou odpor, kopou a nedají se lehce utiшит. Jakoby trestají matku za své opuštění a současně se dožadují její přítomnosti. Chovají se ambivalentně.

Mainová a Solomon (in Main, Hesse, Hesse, 2011) později doplnily typy citových vazeb o čtvrtý typ:

4. Nejistý – dezorganizovaný typ

Děti se chovají dezorganizovaně a dezorientovaně po tom, co se matka vrátí do místnosti. Pohybují se dokola, směrem k matce, vzápětí hned od ní. Projevuje se u nich stav „zamrznutí“, extrémního vzrušení i chaotického chování. Přítomnost pečující osoby u nich způsobuje alarm a negativní očekávání bez ohledu na to, jak se osoba

chová (Vrtbovská, 2010). Objevují se u dětí s traumatizujícími zkušenostmi. Dezorganizovaný typ vazby je považován za významný prediktor duševních poruch (Lečbých, Pospíšilíková, 2012).

Poznámka: Zvláštní skupinku tvoří děti, které nemají „žádný attachment“. Jedná se o děti, které první tři roky prožily v ústavní výchově a i tam zažily střídání pečovatелů. Takové dítě je zaměřeno na krátkodobé uspokojování potřeb a pocitů dočasného bezpečí (Vrtbovská, 2010).

Důsledky poruch vztahových vazeb

Výzkumy zaměřující se na dopady vazeb z raného dětství na vztahy, které děti navazují mimo rodinu, se zaměřují také na *vztahy dítěte a učitele*. Dosavadní výzkumy zjistily, že děti mají tendenci opakovat kvalitu vztahů z primární rodiny ve vztahu „*dítě–učitel*“. Děti z bezpečných vazebných vztahů byly popisovány jako zvědavé, dychtivé k učení, v kolektivu oblíbené, empatické. Lépe zvládající stresové situace a přístupné ke kompromisnímu řešení konfliktů.

U dětí s nejistými vazbami může být učitel jediným dospělým, reprezentujícím „bezpečnou základnu ve smyslu teorie attachmentu, k němuž si mohou vytvořit bezpečnou vazbu.

Pokud si dítě nevytvořilo bezpečné citové pouto v raném dětství, pak může vykazovat některé z následujících symptomů:

- *Nedokáže důvěřovat druhým.*
- *Drží si ostatní od těla.*
- *Je odpojené od svých pocitů, někdy do té míry, že nevnímá bolest.*
- *Má problémy s empatií.*
- *Je rezistentní vůči pochvalám i napomenutím.*
- *Je zvýšeně citlivé na stres, ztrátu, změny.*
- *Nese si v sobě pocit nemilovanosti.*

- *Má problém převzít odpovědnost za své chyby* (Vrtbovská, 2010).

Dle Lamotta, Sammota a Pfaflina (2003) je vztah základním ochranným faktorem před psychickým onemocněním a antisociálním chováním. Odhaluje se i souvislosti mezi dezorganizovanou vazbou, žádnou vazbou, příp. nejistými typy vztahových vazeb a antisociálním chováním a kriminalitou (Maierová, 2014). Objevuje se zde i souvislost s poruchami chování. U dítěte se na základě nejisté vztahové vazby vytváří generalizovaná úzkost a nedůvěra jak k sobě, tak i k ostatním.

Možnosti nápravy

Dítě s poruchou citové vazby potřebuje stabilní citové prostředí, proto náprava nemůže probíhat bez motivace a spolupráce pečujících osob. Proces nápravy citového pouta je mnohdy dlouhodobý a výsledky se dostavují pozvolna. Proto je nutná podpora pečujících osob ze stran profesionálů.

Významnými aspekty v nápravě jsou:

- *pocit přijetí,*
- *dostupnost,*
- *sdílení emocí,*
- *trávit s dítětem čas na společných aktivitách,*
- *založit rituály, pravidelné aktivity.*

Rodinné a školní prostředí jsou dvě důležité oblasti v životě dítěte. Prvotní kvalita vztahu dítěte k primární pečující osobě utváří základ pro vytváření dalších sociálních vztahů, ke kterým patří i vztah učitele a dítěte, který následně může u dítěte podpořit vnímání sebe sama a postoj důvěry, bezpečí, nebo naopak posílit pocit nedůvěry a ohrožení vůči okolnímu světu. Koncept attachmentu podporuje citlivý profesionální pohled na složitost vztahových interakcí v rodině, mezi vrstevníky i ve škole.

Potřeba kontaktu je u dětí výrazná, její nedostatečné uspokojování způsobuje *psychickou deprivaci*. Langmeier (1991) uvádí, že i krátkodobé odloučení dítěte od matky může vyvolat prudké separační

reakce, které mohou být u batolat nápadnější než u kojenců, protože dítě již disponuje větším množstvím výrazových prostředků.

Robertson a Bowlby (in Langmeier, 1991) popsali separační reakce dětí starých 18 až 24 měsíců, které byly poprvé odloučeny od svých matek a umístěny v nemocnici.

Popisují tři typické fáze:

1. **Fáze protestu:** dítě křičí a volá matku, čeká na základě své předchozí zkušenosti, že přijde.
2. **Fáze zoufalství:** dítě postupně ztrácí naději na přivolání matky, křičí méně a odvrací se od okolí, odmítá navázání kontaktu s druhými, odmítá i hračky.
3. **Fáze odpoutání od matky:** dítě potlačí postupně své city a je schopno připoutat se k druhému, najde-li někoho, kdo mu mateřskou péči připomíná. Jinak ztrácí vztah k lidem a upoutává se spíše na věci.

Jednotlivé fáze trvají u dětí různě dlouho (několik hodin, dnů i týdnů). Je známo, že ve skutečnosti se děti v batolecím věku při hře samy aktivně vzdalují od matky, a to tím dále, čím jsou starší. Úzkost vzbuzuje situace, v níž je dítě odňato násilně cizí osobou.

Sociální citění se váže především na dospělé osoby, u staršího batolete se dostávají stále více do popředí **vztahy k vrstevníkům**. Ty bývají v tomto období dosti konfliktní, děti si hrají spíše „vedle sebe“ než „spolu“. Společenská přizpůsobivost a herní kooperace postupně narůstá až koncem tohoto období. Mezi batolaty jsou oblíbené hry *pohybové*, rozvíjí se *hra manipulační* (manipulování s různými předměty, k čemu co je, kam co patří). Manipulační činnost se uplatňuje v *nápodobivých hrách*, které jsou typické pro starší batolata. Dítě ve hře předměty smysluplně používá tak, jak to odpozorovalo u dospělých, napodobuje činnosti dospělých (panenku vozí v kočárku, krmí ji, autem vozí písek, vařečkou míchá apod). Podstatné je, že batoleti jde především o *samotnou činnost*, ne o *vztahy*, které z této činnosti vyplývají.

Hra je důležitou sociální činností, na jejímž základě se dítě dostává do kontaktu nejen se svým okolím, ale získává nové poznatky také o sobě. Začíná si formovat **obraz o sobě** a uvědomovat si své „Já“.

U dítěte se nejprve vyvíjí vědomí „tělového já“ jako vědomí fyzické odlišnosti od vnějšího světa. Vědomí „tělového já“ vzniká z vědomí vlastního těla, což je v dospělosti významný aspekt osobnosti (Nakonečný, 1993; Thorová, 2015). Teprve později se vyvíjí vědomí „sociálního já“ jako vědomí jedinečnosti (jsem jiný, než ostatní) a identity (dělám-li to nebo ono, jsem to stále já). Toto vědomí se stává důležitou základnou duševního života člověka a dítě k němu dospívá právě v batolecím věku. Víme, že do té doby, ačkoli již dítě umí dobře mluvit, samo sebe označuje ve třetí osobě a neužívá zájmena „já“ (např. „Evička chce“, „Honzík je hodný“).

Proces sebeuvědomění úzce souvisí s procesem *osamostatňování se*. Dítě zdůrazňuje sebe samo, snaží se samo sebe prosazovat („já chci“, „já sama“). Rozvoj sebeuvědomění *aktivizuje volní procesy (chci)* a podmiňuje jejich rozvoj. Dítě není ještě schopno odhadnout své možnosti, střetává se s neúspěchy. Typickou reakcí na omezující vlivy prostředí je negativismus a vzdorovitost. Od těchto projevů se odvozuje také pojmenování pro toto vývojové období jako **„období prvního vzdoru“**. Míra vzdorovitosti u dětí závisí na temperamenterových zvláštěnostech, na aktuálním tělesném a psychickém stavu a ovlivňuje ji také sociální prostředí, výchova. Dítě, které usiluje o svou autonomii, se může dostat do tzv. „*dvojné vazby*“, která vzniká v rozporném působení osob, ale i v rozporném působení jedné osoby (např. matka přivolává dítě k sobě, přitom její hlas a gesta naznačují, že na něj právě nemá náladu). Dítě se z této pro něho matoucí komunikace dostává do konfliktu (dvojná vazba) a je uvedeno do zmatku (Matějček, 2013). *V batolecím období má jasný a jednotný výchovný přístup velkou důležitost pro rozvoj osobnosti a budoucí komunikaci s okolím.*

Rozvoj sebeuvědomění je důležitým motivačním činitelem a pod jeho vlivem se prudce rozvíjí aktivita dítěte. Má vliv na utváření postojů a zájmů v dalším vývoji dítěte.

1.2 Vstup dítěte do mateřské školy a jeho adaptace na ni

Pojem adaptace představuje po psychologické stránce „přizpůsobení člověka, jeho chování a jednání okolnímu prostředí a společnosti. Člověk schopný adaptace je adaptabilní a ve výsledku dobře adaptovaný.“ Adaptace ze sociologické terminologie zahrnuje schopnost jedince, skupiny nebo kultury přizpůsobit se sociálním či kulturním podmínkám.

Na adaptaci lze nahlížet ze tří úhlů pohledu, a to z pozice dítěte, rodiče a pedagoga.

1.2.1 Adaptace z pohledu dítěte

Proces adaptace dítěte na mateřskou školu je spojen zejména se změnou sociální role dítěte. Sociální role jakožto předepsaný způsob chování, které společnost očekává od ostatních členů skupiny, nemusí být přesně stanovena, ale jedinec si ji v novém prostředí přirozeně, spontánně vytváří. Dítě, které přichází z rodinného prostředí, si přináší status role dítěte v rodině a jeho role dítěte z mateřské školy není role zaměnitelnou, nýbrž role nově získaná. Jak jsme již zmínili výše, v určitém období začne dítě pociťovat potřebu sounáležitosti ke skupině vrstevníků. Ne vždy však toto náročné období zvládne bez jakýchkoliv rizik a překážek. Proces adaptace je proces velmi náročný pro všechny zúčastněné, tzn. pro děti, rodiče i pedagogy a je záležitostí trvající několik týdnů i měsíců. Skládá se z několika fází, které je potřeba zvládnout, aby byl proces úspěšně ukončen.

Etapy adaptace:

Období orientace – v prvních dnech nově přichozí děti zaujímají strategii pozorování. Jsou zahlceni novými podněty, pravidly, informacemi. Aby mohli takové množství dostatečně zpracovat, potřebují určitý čas, který tráví většinou pozorováním okolního prostředí. O socializaci v pravém smyslu slova zatím nemůže být řeč. Ta přichází na řadu až po zpracování nově přichozících informací a po získání určité jistoty ze zvládnutí požadavků kladených na nově přichozí dítě.

Období sebeprosazování – v tomto období jsou již děti seznámeny s prostory mateřské školy a se všemi důležitými informacemi. Začíná tak navazování prvních kontaktů, snaha o upoutání pozornosti za každou cenu. Ne vždy se však toto období setkává s pochopením ze strany okolí. Objevuje se konkurenční boj, který s sebou přináší první konflikty. Toto období je značně pro děti vyčerpávající a je spojeno s tělesnou únavou.

Období zvláštních opatření – po náročném období přemíry informací a prvních sporů si začínají nově příchozí děti upevňovat své nové role ve skupině. Zjišťují sílu a pevné postavení ostatních a vybírají si kde a ke komu se začlenit.

Období všedního dne – dá se říci, že ve čtvrtém období dochází obecně ke zvládnutí adaptačního procesu. Děti mají za sebou nejtěžší okamžiky přechodu a nyní mohou své pozice jen upevňovat. Nejistota již není zastoupena v takové míře jako na počátku období, děti již znají své místo ve skupině.

Podle Haefeleové a Wolfové-Filsingerové (1995), lze adaptaci rozdělit do čtyř fází.

V prvních dnech se dítě v prostředí mateřské školy *orientuje*. V prvních týdnech se děti zpravidla snaží o *začlenění*. První měsíce v mateřské škole jsou označovány jako období *přivýkání* a poslední fáze adaptace je fáze *ukončení adaptace*. Důležité je však uvědomit si, že se jednotlivé adaptační fáze vzájemně prolínají a probíhají velice individuálně.

Podle Koťátkové (2014) je délka i průběh přizpůsobování se novým podmínkám mateřské školy velmi individuální. Zpravidla je příchod dětí do mateřské školy spojen s pláčem a smutkem při loučení, což může dle autorky trvat dva až šest týdnů. Postupně se citové projevy uklidňují, ale mohou se znovu objevit například po víkendu nebo po několikadenní nepřítomnosti. Důležité je ale uvědomit si, že velké množství dětí, které se obtížně loučí, je brzy po odchodu rodiče aktivní a neprojevuje se uzavřeně a lítostivě. Klidnější přizpůsobení probíhá ve třídách heterogenních, jelikož starší děti už mateřskou školu znají a dokážou malé děti zklidnit a zaujmout. Nejdéle a s citovými

problémy i v průběhu dne se adaptuje homogenní skupina, kde se nacházejí děti nejmladšího věku, které do této doby do mateřské školy nedocházely.

Druhou skupinu tvoří děti, které nemají s adaptací prakticky žádné problémy. Jedná se zpravidla o děti starší, které mají již dostatek sociálních zkušeností nebo jsou extroverti a společenský život je zajímavá a baví.

Třetí skupinu dle Koťátkové (2014) tvoří děti, které na počátku nesmutní, a může se zdát, že u nich bude přijetí mateřské školy naprosto bez problémů. Charakteristický pro tyto děti je zájem o všechno, o vyzkoušení si většiny hraček a her, avšak po nějakém čase, např. dvou měsících, náhle přestanou mít zájem do mateřské školy chodit. Vše, co dítě chtělo poznat, už pro sebe uspokojivě poznalo a teď se chce vrátit do předešlého rodinného prostředí. Dítě dokáže vysvětlit, proč do mateřské školy nechce docházet, a je v tom značně vytrvalé. Tento stav bývá obtížně řešitelný. Proto je důležité se od počátku zajímat i o dítě, které se bez problémů přizpůsobuje. Je vhodné se zajímat o vše, jako v případě hůře adaptabilních dětí, protože v tomto pozorování můžeme spatřit záchytný bod.

Velmi malou část tvoří děti, které se nedokážou ani po dlouhé době zadaptovat, např. přes polovinu školního roku, a všestranně tím trpí. V mateřské škole se stále těžce loučí, jsou uzavřené, nezapojují se do činností, dobu pobytu v tomto prostředí pouze „přežívají“. Také doma jsou úzkostné a v noci hůře spí. Mohou se objevit i další psychosomatické příznaky. V takovém případě je nutná průběžná konzultace možných postupů a hledání cesty pro zapojení a vzbuzení jejich zájmu. Z odborníků mohou být učitelkám nápomocni pracovníci pedagogicko-psychologických poraden a dětské psychologové.

Adaptace dvouletých dětí je v mnohých případech navíc ztížena horší komunikací dítěte, kdy dítě není schopné přesně vyjádřit své požadavky, přání, stesk, emoce atd. Proces adaptace je u dětí vždy spojen s emocemi. Emoce a jejich projevy jsou v tomto období velmi silně prožívány a ventilovány. Děti jsou obecně emočně nestálé, jejich labilita se velmi silně projevuje a kolísá v závislosti na navozené situaci. Pláč, agrese, vzdor tvoří jen výčet reakcí, které odloučení

od matky či blízké osoby vyvolává. Většina dětských psychologů tyto reakce považuje za naprosto přirozené a taky v podstatě za obranné mechanismy dětského organismu, kterými se dítě vyrovnává se záteží na něho kladenými. Adaptace dětí na nové prostředí je proces zcela individuální. Záleží na mnoha faktorech, které situaci komplikují, prodlužují, nebo naopak vedou k jejímu usnadnění.

Na základě výzkumu, který uvedly německé autorky Griebel a Niesel (2005) a který vyplývá z formulace učitelek mateřských škol, lze adaptaci považovat za ukončenou v okamžicích, které lze rozdělit do následujících kategorií:

- sociální integrace / navazování přátelství;
- chování ve skupině;
- emocionalita;
- vlastní iniciativa;
- akceptace pravidel skupiny;
- tolerování odloučení od rodičů;
- vztah k učitelce.

1.2.2 Adaptace z pohledu rodičů

Tak jako se z dítěte stává dítě z mateřské školy, tak se z rodiče stává rodič dítěte navštěvující mateřskou školu. Najednou se o výchovu svého dítěte dělí s jinou, cizí osobou, která v podstatě s dítětem tráví tolik času, co oni samotní. Je to pro ně osoba relativně osoba a v rámci zdárné adaptace jejich dítěte na prostředí mateřské školy je třeba s touto osobou vycházet dobře. Je třeba vytvořit vztah založený na vzájemné důvěře, toleranci, spolupráci, neboť mateřská škola se nyní stává součástí života jak dítěte, tak celé jeho rodiny. Vztah rodič–pedagog však není pouze jedinou interakcí vznikající docházením do mateřské školy. Rodiče přichází do kontaktu také s rodiči ostatních dětí. Mohou se tak u nich navzájem vytvářet pocity konkurence, soutěživosti jak po stránce materiální, tak po stránce výchovného vedení. Rodiče porovnávají své děti, ať už si toho

jsou vědomi či nikoliv. Mohou tak být na své dítě hrdí, nebo naopak kritičtější. Rodiče tak mají před sebou podobný úkol jako jejich potomci. Budují si svou pozici, získávají ve skupině rodičů určitou roli. Ve skutečnosti záleží na mnoha faktorech, které ovlivňují vztahy vytvářející se mezi rodiči a pedagogy a mezi rodiči navzájem. Tyto vztahy budou mít v budoucnu vliv na spolupráci v rovině instituce a rodičovského společenství. Je důležité uvést, že v souvislosti s přechodem nezažívají silné emoce jen děti, ale taktéž jejich rodiče. Emoce bývají smíšené a obsahují jak pocity lítosti, smutku, opuštěnosti, ale také určité očekávání, příchod nové životní etapy. Pro úspěšnou adaptaci by měli rodiče umět zpracovat své emoce, neboť mnohdy na své dítě negativní pocity nevědomky přenášejí. Děti jsou v tomto případě velmi senzibilní, což je jedno ze specifíků předškolního období. Rodiče mohou ve velké míře ovlivňovat nebo určovat směr, kterým se adaptace jejich dítěte bude ubírat. První okamžiky, které společně s dítětem stráví v mateřské škole, jsou velmi silné a spousta rodičů si je spolu se svými dětmi pamatuje téměř po celý život. Odhadnout ten správný okamžik, kdy opustit své dítě a nechat ho napospas novému prostředí a cizím lidem je velmi obtížné. Záleží tak na organizaci, na uspořádání dne v mateřské škole, na vzájemné domluvě s učitelkou či vedením, jak dlouhou dobu bude moct rodič trávit s dítětem v novém prostředí. Dle německých autorek Niesel a Griebel (2005) se rodiče ve své podstatě nacházejí v podobné situaci jako děti. Dá se tedy s nadsázkou říci, že se také adaptují na novou životní etapu, na etapu odloučení od svého dítěte.

Okamžik ukončené adaptace rodičů na prostředí mateřské školy lze poznat podle toho, že rodič je schopen:

připustit samostatnost dítěte;

- být dochvilný;
- spolupracovat;
- vést rozhovory;
- být samostatný;
- začlenit se do skupiny rodičů;
- mít důvěru k pedagogickému sboru.

1.2.3 Adaptace z pohledu pedagogů

Adaptace dětí na prostředí mateřské školy bývá téměř každoročně velkou psychickou i fyzickou zátěží pro všechny aktéry. Učitelka, která v tomto procesu přebírá hlavní roli, bývá vystavována enormní zátěži, a to po dosti dlouhou dobu. Je proto nutné, aby byla vybavena nejen teoretickými znalostmi nabytými studiem, popřípadě vysokoškolskou přípravou, ale i osobnostními předpoklady a psychickou výbavou. Učitelka mateřské školy bývá odborně kvalifikovaným průvodcem dítěte při přechodu z rodinného prostředí do prostředí předškolní instituce. Její profese je charakteristická setkáváním se s novými lidmi, navazováním kontaktů a komunikace. Prožívá spolu s dětmi i s rodiči těžké chvíle, okamžiky plné emocí. To, jakým způsobem prožívá reakce svého okolí a jak s nimi naloží, záleží, jak už bylo řečeno, na osobnostních charakteristikách. Jejím úkolem je však jednat profesionálně a pedagogicky. Učitelka si vytváří určitou pozici a může být dětmi rozdílně přijímána. Kvalita a intenzita vztahu, který si učitelka vytvoří s dítětem, popřípadě i s jeho rodiči, je jednou z podmínek úspěšného zvládnutí adaptace. Koťátková (2008) za jednu z podmínek vytvoření kvalitního vztahu mezi učitelkou a dítětem uvádí nedirektivní přístup vycházející z humanistické psychologie a pedagogiky. Tento přístup bývá doporučován učitelkám mateřských škol ve vztahu k dětem, k rodičům i ke kolegům. Jeho základní ideou je, že člověk je tvůrcem sama sebe a naplňuje své předem dané možnosti.

1.2.4 Náměty pro úspěšnou adaptaci

Zkušeným pedagogům může při adaptaci pomoci nejen profesní příprava, osobnostní předpoklady, zkušenosti nabitě praxí, ale také různé náměty k činnostem, které mohou přispívat k celkově pozitivnímu naladění dítěte v novém prostředí. Na počátku školní docházky je tak vhodné využívat:

- seznamovacích her, ať už se jedná o seznámení s prostředím či novými osobami;

- pohybové a relaxační hry, které by mohly dítě napjaté a bojácné uvolnit;
- smyslové hry, které jsou dvouletými dětmi přirozeně vyhledávány;
- tvořivé činnosti, které mohou dětem přinášet radost a uspokojení nad výsledkem jejich snažení;
- pobyt venku, ať už na školní zahradě nebo na vycházce, umožní dětem seznámit se s okolním prostředím a na chvíli se odpoutat od prostředí třídy, které nemusí na všechny děti působit stejně dobře.

Příklady vzdělávací nabídky

Padák

Využití barevného padáku je pro děti velmi atraktivní. Padák se dá využít jako součást hudebně pohybových her nebo jako pohybový doprovod k písni. Například mohou děti použít při říkadlech, Foukej, foukej větříčku, kdy pohybují s padákem do rytmu říkadla.

Další variantou je chůze po vlnách, kdy se jedno dítě prochází po padáku a ostatní děti třepotají s padákem dle pokynů učitelky. Padák se dá také využít při hrách s míčem, kdy se míče pomocí natřepávání padáku pohybují po jeho ploše, bez případného upadnutí. Pokud je v padáku otvor, je možné zaměřit tuto hru na cílené propadnutí míče skrz padákem.

Kouzelný pytel

Učitelka v kruhu dětem předvede kouzelný pytel plný zajímavých pomůcek. Děti popřípadě paní učitelka do pytle se zavřenými očima sáhnou a každý si vytáhne nějaký předmět. Jednat se může o předměty běžně užívané v mateřské škole. Např. části oděvu, např. pyžamko, výtvarný materiál, kousky stavebnic.

Divadelní představení

Učitelky si v rámci přivítání nově příchozích dětí mohou přichystat dramatizaci jednoduché dětské pohádky.

Kdo se schoval?

Při této hře je možné využití maňásků z pohádky O červené řepě. Učitelka seřadí maňásky vedle sebe, děti mají možnost si je důkladně prohlédnout a poté se schoulí do klubička, aby neviděli, kterého maňáska učitelka odebrala. Na vyzvání pak hádají, která pohádková postava zmizela. Jako obměna může sloužit výměna pořadí maňásků.

Zlobivá kulička

Do krabice s nízkými bočními stěnami si vložíme papír a na něho pokládáme a postupně kutálíme kuličku, kterou jsme předtím namočili do temperové barvy. Děti si mohou barvičky vybírat na základě svého citového rozpoložení nebo na základě pocitů, které v nich daná barva vyvolává. Vznikají zajímavé barevné cestičky, které nám mohou sloužit jako součást nějakého výtvaru nebo alespoň k rozlišování nebo míchání barev.

Ručičkový den

Děti se prostřednictvím jednoduchých říkanek a četby příběhů a vyprávění seznamují s pravidly chování. Formou vyprávění a dramatizace si vysvětlují, k čemu slouží ruce. Upřesňují si pravidla třídy, například, že pomocí rukou se můžeme pozdravit, pohladit, a ne si ubližovat nebo si brát to, co nám nepatří

Ručičky

Pomocí prstových barev, které jsou dětmi velmi oblíbené, si každý z dětí otiskne svou ručičku na požadovanou plochu. Ta může být součástí nějakého kolektivního výrobku například stromu, nebo budovy školy. Dle vlastní volby si vybere barvičku.

Výlet po škole

Děti si mohou pomocí židliček vytvořit dopravní prostředek, kterým pojedou na výlet do „Mateřské školy“. Cestou si mohou zazpívat známé dětské písně, pohybově ztvárnit dopravní prostředek (řízení auta, odfukování jako vlak, mávání horními končetinami jako křídly od letadla). Při příjezdu se půjdou pohromadě podívat po třídě, po šatně, po ředitelně, po celé budově.

To jsem já

Děti si mohou donést svou fotografii, která jim pomůže stát se součástí třídy. Společně si namalují budovu mateřské školy, popřípadě již bude domeček připraven učitelkou, a každý si do svého okýnka, které mu bude přiděleno nebo které si vybere, nalepí svou fotografii. Poté se společně na školu podívají, připomenou si jednotlivé děti, ukáží si na jejich fotografii.

Experimenty s vodou

Nachystáme si nádoby s vodou a různé předměty a přírodniny. S pomocí dětí experimentujeme a diskutujeme co do vody patří a nepatří. Například listy, kamínky, rostliny x olej, barvy. Během celého dne sledujeme experiment a jeho změny.

Pobyt venku

Na vycházce nebo i na školní zahradě sledujeme změny v přírodě, použijeme dětské lupy. Můžeme vysvětlit a následnou ukázkou předvést třídění odpadu a jeho význam pro životní prostředí.

Rodičům naopak mateřská škola může v rámci adaptačního procesu nabídnout:

- různé adaptační programy, které si mateřské školy zpracovávají dle vlastních potřeb, příp. pro ně využívají jiné organizace;
- schůzky informační či seznamovací;
- akce pořádané mateřskou školou;
- odbornou literaturu, která může individuálně přispět k získání nových poznatků týkajících se obecně dítěte;
- informační letáky s praktickými tipy na podporu dětí ze strany rodičů (viz příloha 1), které mohou rodiče využít již v období, než začne samotná docházka dítěte do mateřské školy.

Citovaná a další doporučená literatura

- ATKINSON, Rita L. et al. *Psychologie*. 1. vyd. Praha: Victoria Publishing, 1995. 863 s. ISBN 80-85605-35-x.
- BOWLBY, John. *Odloučení: kritické období raného vztahu mezi matkou a dítětem*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2012. 399 s. ISBN 978-80-262-0076-5.
- BOWLBY, John. *Vazba: teorie kvality raných vztahů mezi matkou a dítětem*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010. 356 s. ISBN 978-80-7367-670-4.
- BRISCH, Karl Heinz. *Poruchy vztahové vazby: od teorie k terapii*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2011. 311 s. Spektrum. ISBN 978-80-7367-870-8.
- HAEFELE, Bettina a WOLF-FILSINGER, Maria. *Každý začátek v mateřské škole je těžký: Pomoc pro rodiče a vychovatele*. 1. vyd. Praha: Portál, 1993. 58 s. ISBN 80-85282-57-7.
- HOSKOVCOVÁ, Simona a SUCHOCHLEBOVÁ RYNTOVÁ, Lucie. *Výchova k psychické odolnosti dítěte: silní pro život*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2009. 218 s. Pro rodiče. ISBN 978-80-247-2206-1.
- KOŤÁTKOVÁ, Soňa. *Dítě a mateřská škola: co by měli rodiče znát, učitelé re-spektovat a rozvíjet*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2014. 256 s. Pedagogika. ISBN 978-80-247-4435-3.
- LAMOTT, F., SAMMET, N., & PFÄFFLIN, F. Attachment Representations and Attachment Styles in Traumatized Women. *Team LiB*, 250. 2003.
- LANGMEIER, Josef. *Vývojová psychologie pro dětské lékaře*. 2., dopl. vyd. Praha: Avicenum, 1991. 284 s. ISBN 80-201-0098-7.
- MAIEROVÁ, Eva. *Poruchy osobnosti a vztahová vazba u patologických hráčů*. 1. vydání. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2015. 157 stran. Monografie. ISBN 978-80-244-4810-7.
- MAIN, M., HESSE, E. a HESSE, S. (2011). Attachment theory and research: Overview with suggested applications to child custody. *Family Court Review*, 49 (3): 426-463.
- MATĚJČEK, Zdeněk. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. Vyd. 6. Praha: Portál, 2013. 143 s. ISBN 978-80-262-0519-7.
- MATĚJČEK, Zdeněk. *Po dobrém, nebo po zlém?*. Vyd. 7. Praha: Portál, 2012. 124 s. ISBN 978-80-262-0133-5.
- MERTIN, Václav. *Výchovné maličkosti: průvodce výchovou dítěte do 12 let*. 1. vyd. Praha: Portál, 2011. 212 s. ISBN 978-80-7367-857-9.
- NAKONEČNÝ, Milan. *Základy psychologie osobnosti*. 1. vyd. Praha: Management Press, 1993. 232 s. ISBN 80-85603-34-9.
- NIESEL, Renate a GRIEBEL, Wilfried. *Poprvé v mateřské škole*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005. 100 s. Rádcí pro rodiče a vychovatele. ISBN 80-7178-989-5.

- PACHER, Petr. *Vývojová psychologie*. Praha: University of Applied Management, 2017. 103 stran. ISBN 978-80-88186-16-8.
- RYBÁROVÁ, Eva. *Psychologie a pedagogika pro dětské sestry: Učeb. pro stř. zdrav. šk., stud. obor dětská sestra*. Vyd. 1. Praha, 1988.
- ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem: [vývojová psychologie]: přepracované vydání*. 3. vyd. Praha: Portál, 2014. 390 s. ISBN 978-80-262-0772-6.
- ŠIMÍČKOVÁ-ČÍŽKOVÁ, Jitka. *Psychologické aspekty v práci učitele*. Vyd. 1. Ostrava: Pedagogická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě, 2010. 116 s. ISBN 978-80-7368-913-1.
- THOROVÁ, Kateřina. *Vývojová psychologie: proměny lidské psychiky od početí po smrt*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2015. 575 s. ISBN 978-80-262-0714-6.
- VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vyd. 2., dopl. a přeprac. Praha: Karolinum, 2012. 531 s. ISBN 978-80-246-2153-1.
- VAVRDA, Vladimír. *Otázky soudobé psychoanalýzy: tradice a současnost*. Vyd. 1. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2005. 223 s. Edice 21. ISBN 80-7106-672-9.
- VRTBOVSKÁ, Petra. *O ztraceném dítěti a cestě do bezpečí: attachment, poruchy attachmentu a léčení*. Tišnov: Scan, 2010. 120 s. ISBN 978-80-86620-20-6.

2 / ZDRAVOVĚDNÝ POHLED NA DVOULETÉ DÍTĚ

2.1 Pojetí zdraví

Zdraví je ve společnosti všeobecně uznávanou hodnotou. Pro každého jedince je důležité cítit se po všech stránkách zdravý, tedy na základě holistického (tj. celostního) pojetí zdraví prožívat uspokojivý stav pohody po stránce fyzické, psychické, sociální a spirituální (duchovní). Tento stav celostního zdraví nám následně umožňuje prožívat jak pocit pohody, tak i možnost uskutečňovat své cíle a motivuje nás k celkovému rozvoji osobnosti.

Zdraví dnes již není chápáno pouze z medicínského hlediska, ale nově hovoříme o tzv. **interakčním pojetí zdraví**, které znamená uplatňovat zřetel ke vzájemné propojenosti složek zdraví ve třech interakčních soustavách (Havlíková a kol., 1998, s. 21):

1. **Individuální soustava** – zdraví je zde propojeno se všemi složkami jedince, které tvoří: organismus (fyzické zdraví), struktura psychických funkcí (psychické zdraví) a osobnost (sociální a spirituální zdraví).
2. **Komunitní soustava** – zdraví jedince je propojeno se zdravím komunity, v níž daný jedinec žije, vzdělává se nebo pracuje.
3. **Globální soustava** – zdraví jedince, které je propojeno se zdravím jednotlivých společenství, ve kterých jedinci žijí, vzdělávají se nebo pracují, je propojeno se zdravím celého světa.

Toto interakční pojetí zdraví následně umožnilo vznik nové oblasti preventivních strategií, tzv. komunitní programy podpory zdraví. Ty vycházejí nejen z poznatků a metod medicínských oborů, ale i z oborů humanitních, příp. sociologických.

2.2 Nejčastější nemoci a úrazy dvouletých dětí

Úrazy obecně představují závažný zdravotnický, ekonomický a společenský problém na celém světě. Zvláště u dětských úrazů je situace akcentována specifickými charakteristikami dětského věku, které svým způsobem přímo ovlivňují možnost vzniku úrazového děje.

V závislosti na věku dítěte jde především o vývojovou nezralost somatickou, motorickou i mentální. Neschopnost předvídat, správně vyhodnotit nebezpečí aktuální situace, nepozornost, nezkušenost, přecenění schopností, a především snaha poznávat neznámé věci či testovat, co všechno dovedou, jsou nejčastějšími příčinami vzniku kritických situací, které pak nejsou schopny děti zvládnout a dostávají se do situací mnohdy vedoucích k úrazu.

Věkové zvláštnosti dětí batolecího věku tvoří důležitou proměnnou ovlivňující jejich chování. Je tedy třeba jim věnovat zvýšenou pozornost v každodenních situacích spojených. Mezi tato **specifika z hlediska vývoje** můžeme zařadit následující věkové zvláštnosti:

- děti ještě nemají dostatečně vyvinuté smyslové vnímání, takže nedokáží jednotlivě vnímané objekty vzájemně propojovat a zaměřují se pouze na objekt jeden;
- děti často problematicky chápou význam jednotlivých pojmů v různých situacích a nedokáží je rychle identifikovat, a tedy i rychle reagovat;
- děti se obtížně orientují v různých situacích z důvodu vzrůstu, dostatečně dobře nevidí okolní situaci, protože výška jejich očí je poměrně nízko nad zemí;

- sociální percepce dětí je orientována na objekty přitahující pozornost, preferována je pestrost, hlučnost, velikost – ostatním objektům dítě nevěnuje pozornost i z důvodů nedostatečně vyvinutého zrakového vnímání, a tedy špatného odhadování vzdálenosti, lokalizace zdroje zvuků a chybné laterality (rozlišování napravo a nalevo);
- velký význam u dětí a jejich reakcí v dané situaci mají emoce: hněv, radost, strach, které ovlivňují jejich chování a jednání.

Stejně jako u úrazů, také nemocnost je ovlivněna specifiky batolecího věku. Opakované infekce u dětí jsou normálním, běžným jevem, kdy se rozvíjí imunitní odpověď a buduje tzv. imunitní paměť. Kromě kašle a rýmy děti často onemocní i dětskými virózami. Tyto druhy nemocí k dětskému věku patří a nelze je nijak obejít. Avšak vzhledem k tomu, že jde o virová onemocnění, je nutné je léčit hlavně klidem, pobytem na lůžku a mírněním příznaků. Stejně důležitá je i následná doba rekonvalescence, která nesmí být nijak zkracována, protože by nemoc mohla opětovně propuknout. Vhodnou prevencí proti závažnějším chorobám je pak očkování, které by mělo být prioritou každého rodiče dvouletého dítěte.

V následujícím textu nabízíme přehled nejčastějších nemocí a úrazů, se kterými se může předškolní pedagog v rámci své praxe setkat. Vždy je nejdříve uvedena charakteristika (Co se stalo? a Jak tento stav vypadá?) a dále následuje popis postupu, jak má učitelka v dané situaci reagovat (Co je třeba udělat?).

Šokový stav u dětí

Co se stalo?

- Dítě je v život ohrožujícím stavu (obránná reakce těla), ve kterém dochází k selhání krevního oběhu, což může vést k selhání orgánů a ke smrti (organismus není schopen dostatečně zásobovat všechny tkáně a orgány kyslíkem, zvláště v oblasti dutiny břišní).
- Došlo ke:
 - krvácení;
 - silnému zvracení;
 - silnému průjmu;
 - srdečnímu selhání (zástavě srdce);
 - popálení, opaření;
 - alergické reakci (anafylaktický šok);
 - úrazu hlavy;
 - otravě.

Jak tento stav vypadá?

- Rychlý pulz špatně hmatný;
- bledá kůže;
- studený lepkavý pot;
- promodralé rty a končetiny;
- zrychlený dech, velmi povrchní a krátký;
- žíznivost;
- třesavka;
- pocit na zvracení nebo přímo zvracení;
- apatie, netečnost a velmi pomalé reakce;
- křeče;
- bezvědomí.

Co je třeba udělat?

- Uložit dítě do protišokové polohy (na záda, dolní končetiny výš než srdce o cca 30 centimetrů, případně poloha s horními i dolními končetinami kolmo vzhůru).
- **Dodržet pravidlo 5 T:**
 - Teplo = zabránit prochladnutí dítěte.
 - Tekutiny = nikdy nedávat pít, pouze svlažit rty a obličej vlhkým kapesníkem.
 - Ticho = zabezpečit relativní klid, odtáhnout z místa nehody do bezpečí, s dítětem neustále komunikovat a sledovat jeho stav, který se může velmi rychle změnit.
 - Tišení bolesti = zranění správně ošetřit, nikdy nepodávat léky!
 - Transport = vždy co nejrychleji volat 155!
- Nikdy nenechávat dítě bez dozoru.

Resuscitace

Co se stalo?

- Úraz, dušení (např. vdechnuté cizí těleso – nejčastější příčina), tonutí, úraz elektrickým proudem.

Jak tento stav vypadá?

- Dítě je při vědomí a snaží se vykašlávat;
- dítě je v bezvědomí;
- dítě je bledé až namodralé (hlavně rty a končetiny);
- dítě nereaguje na oslovení, zatřepání, bolestivý podnět (štípnutí, plesknutí);
- nedýchá (ověříme přiložením ucha těsně k ústům dítěte, případně přiložením zrcátka nebo skla brýlí k nosu a ústům dítěte);
- dítě začíná rychle promodrávat;
- zástava srdce (přiložením ruky na hrudník nad srdce necítíme tep ani pohyby hrudníku).

Co je třeba udělat?

- Pokud došlo k úrazu elektrickým proudem – nutno vypnout, pozor na vodu (mokrý podlaha atd.) v místě doteku, případně vstupu proudu do těla dítěte se mohou objevit popáleniny (ty ošetřit jako poslední).
- **Je v bezvědomí a má puls:**
 - dítě položit na rovný tvrdý povrch;
 - hlavičku otočit na stranu a vyčistit prsty dutinu ústní;
 - podložit raménka dítěte (dosáhnout mírného záklonu hlavy);
 - zahájit 5 vdechů současně do nosu i úst dítěte (pouze obsah vlastních nafouknutých tváří, ne více);
 - kontrola pohybů hrudníku;
 - pokud nedošlo ke změně, okamžitě pokračovat v dýchání.

- **Je v bezvědomí, nemá puls ani dech:**
 - viz výše, po provedení 5 vdechů zahájit masáž srdce;
 - poměr 15 stlačení hrudníku (mezi bradavkami do hloubky max. 4 cm) : 2 vdechy;
 - pravidelně kontrolovat změnu dechu a srdeční činnosti.
- **Je při vědomí a kašle:**
 - vykašlávání cizího tělesa podporovat;
 - 5× udeřit plochou dlaně do zad mezi lopatky;
 - dítě si uložit břichem dolů na předloktí nebo na koleno, hlava níže než hrudník a údery provádět směrem ven z plic;
 - 5× důrazně stlačit břicho (u dětí nad 1 rok);
 - U starších dětí stlačit rytmicky nadbříšek (Heimlichův manévr).

Vždy volat 155!

Krvácení

Co se stalo?

- Pořezání, probodnutí, úder do nosu.

Jak tento stav vypadá?

- Tepenné krvácení – z rány vystřikuje v pravidelném rytmu jasné červená krev;
- žilní krvácení – z rány pomalým proudem vytéká krev temně červená;
- dítě bledé, hrozí rozvoj šoku.

Co je třeba udělat?

- Z rány nikdy nevytahovat cizí předměty (větvě, sklo atd.), pouze ty volné (drobné kamínky, nezabodnuté předměty atd.).

- **Tepenné krvácení:**

- krvácení lze zastavit prsty vtlačenými přímo do rány (pokud v ní není cizí těleso, kdyby bylo – funguje jako špunt, nevytahovat! a přiložit tlakový obvaz šetrně – přes oděv – nad poranění);
- končetinu zvednout nad úroveň srdce;
- nikdy nepoužívat škrtidlo!
- na ránu následně položit tlakový obvaz, látkový kapesník, šátek, ručník, kus oděvu a obvázat;
- při prosakování navázat další vrstvu;

volat 155!

- **Žilní krvácení:**

- na ránu přiložit tlakový obvaz;
- končetinu zvednout nad úroveň srdce;
- při prosakování další vrstvu obvazu;

volat 155!

- **Krvácení z nosu:**
 - dítě posadit;
 - stisknout nosní chřípí;
 - přiložit studený obklad na čelo a týl;
 - nenechat dítě vysmrkávat (brání to zástavě krvácení);
 - pokud do 15 minut krvácení neustane, volat 155!
 - dítě nikdy nenechávat bez dozoru a kontrolovat, zda dýchá.

Zlomeniny

Co se stalo?

- Pád při hře, neopatrnost.

Jak tento stav vypadá?

- Velká bolestivost v místě zlomeniny;
- končetina v patologickém úhlu;
- otok;
- zarudnutí až zfialovění;
- silná bolestivost na dotek;
- otevřená zlomenina – spojeno s krvácením a kost je viditelná.

Co je třeba dělat?

- V žádném případě končetinu nerovnat! Vykloubený kloub nevracet zpátky!
- Oteklé místo je možno chladit proudem studené vody.
- Na případnou vyčnívající kost z rány nesahat, pouze překrýt.
- Nevyrábět improvizované dlahy.
- V případě krvácení z otevřené zlomeniny přiložit šetrně (přes oděv) tlakový obvaz **NAD** místo zlomeniny.
- Nutno sledovat celkový stav dítěte.
- Okamžitě volat 155!
- Zajistit tepelný komfort dítěte.
- Nenechávat dítě bez dozoru a kontrolovat, zda dýchá.

Laryngitida, epiglottitida

Co se stalo?

- Virové nebo bakteriální onemocnění.

Jak tento stav vypadá?

- **Laryngitida:**
 - typický suchý, štěkavý až kokrhavý kašel bez vykašlávání;
 - obtíže s dýcháním v důsledku otoku dýchacích cest.
- **Epiglottitida:**
 - bakteriální zánět hrtanové příklopky;
 - vysoké teploty (nad 38 °C);
 - huhňavé zvuky;
 - vytékání slin z úst;
 - velké obtíže při polykání (téměř nemožné);
 - obtíže s dýcháním;
 - dítě nápadně klidné, bledé, zchvácené.

Co je třeba dělat?

- **Laryngitida:**
 - dítě uklidnit;
 - teple obléci;
 - posadit k otevřenému mrazáku či ledničce a nechat zhluboka dýchat.
- **Epiglottitida:**
 - nikdy nepokládat!
 - V obou případech vždy volat 155 a neustále hlídat, zda dítě dýchá.

Popáleniny a opařeniny

Co se stalo?

- Dítě na sebe zvrhlo horkou tekutinu (čaj, kávu, polévku aj.) = opařenina;
- dítě se dotklo něčeho žhavého (oheň, rozpálený kov atd.) = popálenina.

Jak tento stav vypadá?

- Zasažené místo je zarudlé a velmi bolestivé;
- objevují se vodnaté puchýře o různé velikosti;
- puchýře můžou praskat a svrchní vrstvy kůže se mohou loupat ve větších kusech = nejbolestivější stupeň;
- v případě hlubokých popálenin se může objevit nekróza (zuhelnatění tkání) = nejméně bolestivé, nervová zakončení v kůži pro bolest jsou spálená;
- z hlubokých popálenin může vytékat světlá tekutina.

Co je třeba udělat?

- Popálených ploch se nedotýkat, nedýchat na ně.
- Nepoužívat masti, krémy ani zásypy.
- Oblečení, které je nasáklé horkou vodou, ihned dítěti sundat.
- Popálenou část (jen do velikosti vlastní dlaně) chladit proudem VLAŽNÉ vody.
- Popálenou dutinu ústní je možno zchladit cucáním kostky ledu.
- Zuhelnatělou část nechladit.
- Popálené větší plochy nechladit.
- Neodstraňovat oblečení, které se ke kůži přiškvařilo.
- Volat 155!
- Zbylé části dětského těla nesmí prochladnout.

- Puchýře nepropichovat.
- Sledovat dýchání a celkový stav dítěte (hrozí rozvoj šoku).
- Pokud dítě upadne do bezvědomí, přestane dýchat, zahájit resuscitaci.

Epileptické křeče

Co se stalo?

- Dítě trpí epileptickým onemocněním.

Jak tento stav vypadá?

- Dítě může ztratit vědomí (hrozí rizika pádů a poranění hlavy);
- pozorovatelné otevírání a zavírání očí;
- vytékající sliny z úst (pěna u úst);
- krátké záškuby křečí v končetinách s různou intenzitou;
- souvislá křeč končetin, která trvá delší dobu;
- pomočení, pokálení, chrčení.

Co je třeba udělat?

- Křečím nebránit.
- Z okolí dítěte odstranit vše, o co by se mohlo poranit.
- Vše, co je v těsné blízkosti dítěte neodstranitelné, a přesto by mohlo způsobit poranění, je třeba zakrýt měkkým oděvem, ručníkem atd.
- Důležité je chránit zejména hlavu dítěte.
- Volat 155!
- Nenechávat dítě bez dozoru.
- Po odeznění křečí dítě samo přijde k vědomí, nebo je potřeba lehký záklon hlavy.
- Dítě může být spavé, dezorientované a může trpět krátkodobou ztrátou paměti na předchozí události.
- Pokud po záchvatu dítě nedýchá, zahájit resuscitaci.

Febrilní křeče

Co se stalo?

- Tyto křeče se objevují při horečnatém onemocnění (38–39 °C);
- mohou trvat vteřiny i minuty (max. však 15).

Jak tento stav vypadá?

- Horečka;
- symetrická ztuhlost celého těla (prohnutí do „luku“);
- záškuby těla max. 10 minut;
- ztráta vědomí;
- třes, pěna u úst;
- zčervenání v obličeji;
- oči vyvrácené;
- dýchání je nepravidelné a mělké;
- po odeznění celková slabost a dezorientace.

Co je třeba udělat?

- Mírný záklon hlavy dítěte pro volné dýchací cesty.
- V době trvání záchvatu odstranit z okolí vše nebezpečné a zabránit pádu.
- Křeče netlumit fyzicky, nechat je odeznít, ústa dítěte nepáčit a nic do nich nevkládat.
- Volat 155!
- Dítě šetrně chladit (vlažné zábaly na celé tělo, chladnější nápoj – pokud není v bezvědomí).
- Nejrychlejší chlazení je proud VLAŽNÉ vody na celé dětské tělo 10–15 minut.
- Neustále kontrolovat, zda dítě dýchá.

Poranění břicha

Co se stalo?

- Pád na břicho, kopnutí, naražení na tupý předmět, probodnutí břicha, autonehoda.

Jak tento stav vypadá?

- Bolestivost v místě zranění;
- změny barvy kůže v místě poranění;
- dítě zaujímá úlevovou polohu (na boku, dolní končetiny přitažené k tělu);
- zblednutí dítěte, zvracení;
- krvácení v případě otevřeného poranění;
- vyhrěznuté orgány dutiny břišní (střevní kličky).

Co je třeba udělat?

- Volat 155!
- Dítě nechat v poloze, která mu vyhovuje.
- Nedávat nic jíst ani pít.
- Nenechávat jej bez dozoru, hrozí rozvoj šoku (protišoková opatření).
- Na otevřenou ránu s krvácením přiložit savý materiál (obvaz).
- Zaklíněné cizí těleso nevytahovat, ale šetrně jej přilepit nebo přidržovat.
- Vyhřezlých kliček střeva se nedotýkat a pouze je velmi zlehka přikrýt.
- Na střevní kličky netlačit, nesnažit se je vracet zpátky.
- Kontrolovat, zda dítě dýchá.
- Pokud dítě upadne do bezvědomí a přestane dýchat, zahájit resuscitaci.

Poranění hrudníku

Co se stalo?

- Pád, autonehoda, bodné poranění, kopnutí, naražení na tupý předmět.

Jak tento stav vypadá?

- Obtíže s dýcháním;
- dítě promodrává;
- možné vykašlávání krve;
- propadlý hrudník u zlomenin žeber;
- **otevřené poranění:**
 - viditelná rána s krvácením;
 - mělké a rychlé dýchání („lapání po dechu“);
 - otevřený pneumotorax = z rány uniká vzduch – možno slyšet syčení proudícího vzduchu + z rány „vybublává“ jasně červená zpěněná krev;
 - uzavřený pneumotorax = při nádechu vniká do hrudníku ránou vzduch, který nemá kam unikat (rána se při výdechu uzavře) + není slyšitelné syčení vzduchu při výdechu + krev z rány neprobublává;
- rozvoj šoku.

Co je třeba udělat?

- Okamžitě volat 155!
- Cizí zabodnuté předměty v hrudníku nevytahovat.
- Nikdy nepokládat do lehu na záda! Vždy POLOSED s opřeným hrudníkem o zeď, strom atd.
- Při zástavě dechu a upadnutí do bezvědomí zahájit resuscitaci.
- Dodržovat protišoková opatření.

- Při paradoxním dýchání (hrudník se nezvedá, ale propadá) – položit dítě na bok na místo, kde je zranění, a hrudník měkce vypodložit.
- **Při otevřeném pneumotoraxu:**
 - Okamžité uzavření otvoru v hrudníku, zpočátku i holou dlaní!
 - Poloha v polosedu.
 - Na ránu přiložit krycí vrstvu (kapesník, čtverec z obvazu), přes ni igelit, který je větší než krycí vrstva, a přilepit ze 3 stran náplastí nebo izolepou.
 - Dodržovat protišoková opatření.
- **Při uzavřeném pneumotoraxu:**
 - Vzduch proudí do rány, ale ne ven – vzduch stlačuje plíce uvnitř hrudníku a dochází k rychlému dušení dítěte = nutné mechanicky prorazit místo, kudy do hrudníku vzduch vniká (propiskou, silnou, jehlou, tužkou atd.).
 - Protržením původní rány se nahromaděný vzduch z dutiny hrudní uvolní a dítěti se uleví.
 - Tím byl způsoben otevřený pneumotorax, který je třeba ošetřit dle postupu výše.

Poranění hlavy

Co se stalo?

- Úder, pád, náraz, sportovní úraz.

Jak tento stav vypadá?

- Poruchy vědomí dítěte;
- bolest hlavy;
- závratě, nevolnost;
- zvracení;
- nezvyklý pláč;
- krvácení z uší, nosu, někdy z úst;
- „brýlový hematom“ = krevní výron pod očima a nad víčky;
- krátkodobé bezvědomí;
- dezorientace;
- spavost.

Co je třeba udělat?

- Zkontrolovat životní funkce a při zástavě dechu zahájit resuscitaci.
- Dítě při vědomí položit na zem s hlavou mírně podloženou,
- Volat 155!
- S dítětem komunikovat a sledovat ho.
- Dodržet protišoková opatření.
- Ošetřit přidružená poranění.
- Při krvácení z ucha uložit dítě na bok na stranu, na které ucho krvácí (aby krev odtékala).
- Nedávat nic jíst ani pít.

Poleptání

Co se stalo?

- Dítě se potřísnilo dráždivou chemikálií nebo ji vypilo (kyselina, louh).

Jak tento stav vypadá?

- Palčivá, velmi ostrá bolest;
- zarudnutí;
- puchýře;
- kyselina tvoří černé příškvarky odumřelé kůže;
- louh kůži leptá do hloubky – rána je šedo zelená a rozbředlá.

Co je třeba udělat?

- Okamžitě přerušit působení chemikálie – svléknout vše potřísněné (nikdy přes hlavu, raději stříhat).
- Ránu co nejdříve začít oplachovat proudem studené vody minimálně 20 minut.
- Proud vody nesmí zasáhnout zdravou tkáň!
- Volat 155!
- Při vypití nikdy nevyvolávat zvracení! Dítě nesmí jíst ani pít! Ústa jen neustále vyplachovat studenou vodou, nepolykat!
- Při zasažení očí vyplachovat studenou vodou 10 minut.
- Dodržovat protišoková opatření.

Otravy

Co se stalo?

- Dítě požílo lék, houby, plody rostlin atd.

Jak tento stav vypadá?

- Změny chování dítěte;
- změny velikosti zorniček (větší nebo menší);
- změny dýchání (nepravidelně a rychle × velmi pomalu a těžce);
- zrychlování nebo zpomalování pulzu;
- změny barvy kůže (od blednutí po zrudnutí);
- zvyšování nebo snižování tělesné teploty;
- průjem;
- zvracení;
- změny vědomí dítěte.

Co je třeba udělat?

- Nепropadat panice.
- Při jakémkoli podezření na otravu volat 155!
- Pokusit se dopátrat co nejpřesněji – času požití, množství a typu látky.
- Pokud dítě zvrací, zvratky zachytit a předat lékaři (i případnou stolici).
- Při objevení původce otravy – houby, rostliny, obalu od léku atd. – předat lékaři.
- Zvracení vyvolat až po poradě s lékařem nebo jste-li přímým svědkem otravy – vidíte, že si dítě strčilo do pusy prášky nebo bobulky a spolkló je (zvracení vyvoláte prstem do krku dítěte, opatrně).
- Živočišné uhlí podávat až po poradě s lékařem nebo opět – jste-li přímým svědkem otravy jako v případě výše – podejte 3, 5 nebo

10 tablet aktivního živočišného uhlí rozdrceného a rozpuštěného ve vodě.

- Nikdy nevyvolávat zvracení nebo nepodávat nic ústy u dítěte, které ztrácí vědomí, je spavé, omdlévá.
- U dítěte v bezvědomí kontrolovat dech, tep a protišoková opatření, a v případě, že přestane dýchat, zahájit resuscitaci.
- Pokud dítě požílo chemikálii, která je určena na domácí použití – prací prášek, gel, čisticí prostředek, parfém atd. – nikdy nevyvolávat zvracení a nepodávat nic k pití! Do úst kostku ledu na zmírnění otoku sliznice dutiny ústní, jen cumlat.
- Při otravě houbami jsou nejnebezpečnější příznaky, které se objevují po několika hodinách po požití.
- Při otravě oxidem uhelnatým je třeba dítě na vlastní nebezpečí odnést na čerstvý vzduch a v případě bezvědomí okamžitě začít s resuscitací.

Anafylaktický šok

Co se stalo?

- Vystupňovaná alergická reakce na bodnutí hmyzem, potravinu, vdechnutí pylu, prachu atd.

Jak tento stav vypadá?

- Nevolnosti, zvracení, závratě;
- prudký pokles krevního tlaku = slabost dítěte, kolaps;
- velmi rychle vznikají otoky – obličeje, krku, očních víček;
- dítě slzí, kýchá;
- průjem, zvracení, bolesti břicha;
- může dojít k bezvědomí s povolením svěračů (pomočení, pokálení);
- dítě velmi ztíženě dýchá (otok krku = otok dýchacích cest a jejich zúžení);
- extrémně nebezpečné – bodnutí hmyzem do oblasti obličeje, krku, dutiny ústní.

Co je třeba udělat?

- Okamžitě volat 155!
- Dodržet všechna opatření jako u šoku.
- Pokud dochází k otokům krku a obličeje – ledový obklad, dítěti dát cucat zmrzlinu nebo kostku ledu.

Pokousání zvířaty, odstranění klíštěte

Co se stalo?

- Dítě uštknul had, pokousal pes či liška, dítěti jsme našli přisáté klíště, dítě bodl hmyz.

Jak tento stav vypadá?

- Rána je bolestivá, krvácející, oteklá;
- na kůži je po důkladné prohlídce viditelné klíště;
- při rozsáhlejším pokousání hrozí dítěti šok;
- po hadovi najdeme na kůži dítěte dvě drobné ranky cca 1 cm od sebe, z ranek bude vytékat krev a jed;
- nevolnost, zvracení;
- bolesti hlavy;
- u alergiků se může rozvinout anafylaktická reakce a křeče.

Co je třeba udělat?

- V případě uštknutí či pokousání volat 155!
- Krvácející ránu ošetřit dle postupů výše.
- Pokusit se identifikovat zvíře, které způsobilo zranění; je-li možný jeho odchyt, pak o tom informovat lékaře.
- Ránu bez krváčení chladit.
- Po uštknutí nikdy nevysávat jed ústy ani jinak a dítě v náručí přenést na bezpečné místo, dítě se nesmí samo pohybovat.
- Je nutné sledovat celkový stav dítěte a kontrolovat, zda volně dýchá.
- Po bodnutí včelou odstranit zbytek žihadla pinzetou.
- Pokud dojde k zástavě dechu, zahájit resuscitaci.
- Klíště se odstraňuje vikláním či otáčením pomocí pinzety (nestlačit zadeček klíštěte!).
- Ránu dezinfikovat až po odstranění klíštěte.
- V průběhu následujících dnů sledovat místo po přisátí.

Úžeh, úpal

Co se stalo?

- Úžeh – vznikl působením přímého slunečního záření na nekrytou hlavu dítěte;
- úpal – dítě se delší dobu pohybuje ve vysokých teplotách uvnitř v místnosti, kde téměř neproudí vzduch, je přehřáté.

Jak tento stav vypadá?

- Vzestup tělesné teploty;
- barva kůže od červené přechází do bledé;
- rychlý a povrchní dech dítěte;
- zrychlený tep;
- velká žíznivost;
- nevolnost, zvracení;
- bolesti hlavy;
- ospalost, malátnost;
- poruchy vědomí a blouznění;
- může dojít až ke křečím a bezvědomí.

Co je potřeba udělat?

- Volat 155!
- Změnit prostředí dítěte – odchod ze slunce, odchod z přehřáté místnosti.
- Nechat kolem dítěte proudit vzduch (ventilátor), uvolnit oděv.
- Dítě šetrně a postupně chladit (vlažný obklad do podpaží, třísel, na obličej, do podkolenních jamek atd., chlazení musí být dítěti příjemné).
- Dítě nechat pořádně napít.
- Zarudlou kůži nevystavovat 48 hodin slunci, je možno použít panthenol gel nebo pěnu.
- S dítětem komunikovat a sledovat stav jeho vědomí.
- Nenechávat dítě bez dozoru a při zástavě dechu zahájit resuscitaci.

2.3 Prevence nemocí a úrazů v mateřské škole

Prevence znamená předcházení. Je to cílená činnost, která vychází z poznání, že zabránění nemoci či úrazu jako takovému je vždy jednodušší než odstraňování mnohdy nezvratných následků.

Primární prevence

Primární prevence je zaměřena na to, aby k události vůbec nedošlo, anebo aby tato událost nevedla ke vzniku úrazu. Měla by vycházet z podrobného rozboru příčin úrazů a rizikových činností. Má v podstatě největší význam.

Sekundární prevence

Sekundární prevence již řeší samotný úraz a jeho možné následky. Její součástí je kvalitní záchranný systém, poskytnutí odpovídající první pomoci, snížení dopadu úrazu, zkrácení léčby apod.

Aktivní prevence

Tou rozumíme přímé působení na děti tak, aby se samotné dokázaly úrazu vyhnout, vyřešit rizikovou situaci, svými znalostmi a návyky předešly možnému zranění. Tato složka je výchovou dětí v pravém slova smyslu. Zahrnuje předávání konkrétních znalostí, nácvik řešení krizových situací, zlepšování motorických dovedností.

Pasivní prevence

Pasivní prevencí rozumíme změnu prostředí, ve kterém se děti pohybují, na prostředí bezpečné po všech stránkách. Vychází ze znalosti typologie úrazů podle místa výskytu a její náplní je důsledné řešení všech rizikových míst způsobem, který by minimalizoval možnost vzniku úrazu na tomto místě. Typicky jde o domov dětí či mateřskou školu, kde na batole a předškolní dítě čeká mnoho nebezpečí (barevné saponáty, léky, nezajištěná okna atd.).

Jestliže se aktivní prevence snaží předat znalosti a zkušenosti dětem, aby se samy vyhnuly úrazu, pasivní prevence je zcela v rukou dospělých (nejen rodičů, ale i učitelů) (Švestka, 2009).

Problematika prevence úrazu je velmi rozmanitá, protože existuje spousta činností, při kterých k úrazu může dojít. Proto platí hlavní zásady, které mají obecnou platnost při více činnostech (platí pro ty, kteří činnost s dětmi budou provádět – rodič, učitel):

- vykonávat jen ty činnosti, které dobře znám a znám i možnosti rizik, která se mohou vyskytnout;
- při činnostech, které vyžadují použití nástrojů či pomůcek, používat jen ty pomůcky a přístroje, které jsou v bezzávadovém stavu;
- při činnostech, které vyžadují použití ochranných potřeb, je vždy použít;
- vždy je nutné respektovat upozornění a instrukce při práci se všemi typy prostředků a přístrojů;
- nikdy se nepokoušet o výkony, na které nejsem v dostatečné míře připraven – kriticky
- posuzovat vlastní síly a nepřeceňovat se;
- nenechat se přivést k výkonům pouze vlastní ješitností – nepředvádět se (Kolektiv ČČK, 2006).

Prevence nemocí, jak již bylo zmíněno výše, spočívá zejména v očkování a následně ve vedení dětí ke správným hygienickým návykům (problematikou hygienických návyků se bude zabývat kapitola ve druhé metodice vydané v rámci projektu „Determinanty práce s dvouletými dětmi v podmínkách běžné mateřské školy“).

2.4 Náměty k prevenci nemocí a úrazů v mateřské škole

Čím dříve se začne s důslednou prevencí úrazů (a také nemocí), tím je větší naděje, že docílíme snížení počtu i závažnosti úrazů dětí. Mateřské školy se svým nezastupitelným vlivem na chování a jednání dětí i rodičů jsou ideálním místem pro výchovu k prevenci úrazů. V tomto věku jsou děti přístupné a přijímají se zájmem a rády základní poznatky o ochraně zdraví.

Za pomoci uvedených činností je možné děti nenásilnou formou vést k ochraně vlastního zdraví a správnému chování v kritických situacích.

Protiúrazový domeček

Děti si poskládají s pomocí paní učitelky domeček, který je zaměřen na různé druhy úrazů, které se dítěti mohou stát (dostupný na <http://detstvibezurazu.cz>).

Omalovánky

Paní učitelka připraví omalovánky s tematikou nemocí a úrazů a děti je vybarvují.

Pexeso

Pro děti paní učitelka vytvoří pexeso s obrázky s tematikou nemocí a úrazů. Dvouletým dětem omezí rozsah na 4 kartičky, děti starší mohou hrát s více páry.

Pohybová hra „Na záchranu“

Po třídě paní učitelka rozmístí symboly policie, záchranky a hasičů. Děti se pohybují volně po třídě (chůze, běh...) v rytmu bubínku, hudby apod. Na pokyn učitelky děti běží ke správnému symbolu.

Vycházka

Paní učitelka jde s dětmi na vycházku do okolí mateřské školy a ukazuje jim nebezpečná místa, nesprávné chování ostatních lidí apod.

Zvukové nahrávky

Paní učitelka pouští dětem zvukové nahrávky s charakteristickými zvuky a děti hádají, o jaký zvuk se jedná (např. houkání sanitky, rozbíjení skla, praskání větví, syčení hada apod.)

Nácvik jízdy

Paní učitelka v rámci pobytu venku učí děti správnou techniku jízdy na tříkolce, odrážedle či koloběžce. Vždy s přilbou na hlavě!

Výtvarná činnost

Děti volně kreslí obrázky s tematikou nemocí a úrazů (např. nemocnice, sanitka, nemocný kamarád apod.)

Námětová hra „Na lékaře“

Děti ošetřují za pomoci hraček či autentických pomůcek panenky, medvídky, kamarády.

Domýšlení rizikových situací

Paní učitelka si připraví pro děti otázky (formou otevřených vět) a děti musí reagovat. Např.

Co se může stát, když ... budu běhat po třídě bez papučí ...

Co musím udělat, aby se mi nic nestalo, když ... budu jezdit na tříkolce ...

Co se může stát, když ... nebudu v zimě nosit čepici ...

Řešení modelových situací

Paní učitelka si připraví modelové situace a vyzve děti, aby je zkusily vyřešit tak, aby nedošlo k úrazu či onemocnění. Např.

Co udělám, když se mi zakutálí míč k silnici?

Co udělám, když vidím, že kamarád spadl z houpačky?

Co udělám, když mě ve školce začne bolet bříško?

Citovaná a další doporučená literatura

- ÁLVAREZ, Marta a DAYNES, Katie. *Co jsou to bacily?: úplně první otázky a odpovědi*. 1. české vydání. Praha: Svojtka & Co., s. r. o., 2018. 12 nečíslovaných stran. Podívej se pod okénko. ISBN 978-80-256-2303-9.
- ARMSTRONG, Vivien J., ed. *Domácí první pomoc dětem: co dělat při nehodách, poraněních či nemocech*. 1. vyd. Praha: Euromedia, 2018. 128 stran. Esence. ISBN 978-80-7549-616-4.
- BENEŠOVÁ, V., ŠROMOTOVÁ, M., VOPIČKA, Z., a P. ŠULC. 2012. *Bezpečná mateřská škola. Metodika Prevence úrazů a násilí dětí předškolního věku*. Praha: NÁRODNÍ KOORDINAČNÍ CENTRUM PREVENCE ÚRAZŮ, NÁSILÍ A PODPORY BEZPEČNOSTI PRO DĚTI.
- BESIP. [online]. [cit. 2014-09-11]. Dostupné z: <http://www.ibesip.cz/>.
- CENKL, Jakub, a HANÁČKOVÁ, Pavla. *Umiš se chovat bezpečně?: příručka pro malé zbrklíky*. 1. vyd. Praha: Albatros, 2017. 12 nečíslovaných stran. Ano/ne série. ISBN 978-80-00-04756-0.
- DAVIDOVÁ, P. 2006. *Metodická příručka k realizaci „výchovou a hrou proti úrazům“ (Prevence dětských úrazů)*. Jihlava: ZDRAVOTNÍ ÚSTAV SE SÍDLEM V JIHLAVĚ, bez ISBN.
- DĚTSTVÍ BEZ ÚRAZŮ. [online]. [cit. 2014-08-11]. Dostupné z: <http://detstvibezurazu.cz>.
- FRIŠOVÁ, L., et al. 2006. *Úrazy dětí*. VZDĚLÁVACÍ INSTITUT OCHRANY DĚTÍ, Praha, 2006.
- GREGORA, Martin. *První pomoc u dětí*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 2004. 68 s. ISBN 80-204-1064-3.
- GRIVNA, Michal. *Metodika prevence úrazů na komunikativní úrovni*. 1. vyd. Praha: 2. Lékařská fakulta UK, 1999. 35 s. ISBN 80-238-41-54-8.
- HAVLÍNOVÁ, Miluše, et al. 1998. *Program podpory zdraví ve škole. Rukověť projektu Zdravá škola*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-263-7.
- Kolektiv autorů Českého červeného kříže. *Zdravotník zotavovacích akcí*. 4. vyd. Praha: ČČK, 2006. 139 s. ISBN neuvedeno.
- SRNSKÝ, Pavel. *První pomoc ve školách a vzdělávacích zařízeních: doporučené instrukce a postupy v případě nehod dětí a mladistvých*. 2., aktualizované vydání. Praha: Forum, 2013. 106 stran. ISBN 978-80-904803-7-7.
- TOCHTERMANN, Anja. *Dětské nemoci a jak je léčit*. 1. vyd. Olomouc: Fontána, [2018], © 2018. 191 stran. ISBN 978-80-7336-953-8.
- ZOBAČOVÁ, Hana. *Obrázkovník pro nácvik správného chování*. Bezpečnost. 1. vyd. Praha: Pasparta, 2017. 51 stran. ISBN 978-80-88163-59-6.

3 / PEDAGOGICKÝ POHLED NA DVOULETÉ DÍTĚ

Současná vzdělávací politika v České republice vychází z přesvědčení o nutnosti celoživotního vzdělávání a za důležitý počátek tohoto procesu je považováno předškolní vzdělávání. Předškolní vzdělávání (včetně výchovy a vzdělávání dvouletých dětí) představuje počáteční stupeň veřejného vzdělávání a mezinárodní normou pro klasifikaci vzdělávání (International Standard Classification of Education – ISCED), kterou zpracovalo UNESCO na počátku 70. let, je označeno jako úroveň nula. ISCED má sloužit jako nástroj pro shromažďování, zpracovávání a zpřístupňování srovnatelných ukazatelů a statistik z oblasti vzdělávání jak v rámci jednotlivých zemí, tak v mezinárodním měřítku. Předškolní vzdělávání je touto normou charakterizováno jako most mezi domácí a školní atmosférou a dítě má uvádět do podmínek školního prostředí.

Úkolem institucionálního předškolního vzdělávání je dle Rámcového vzdělávacího programu pro předškolní vzdělávání (RVP PV, 2018) „doplňovat rodinnou výchovu a v úzké spolupráci s ní dítěti nabízet dostatečné množství podnětů k jeho aktivnímu rozvoji a učení. Svými výchovnými a vzdělávacími postupy má dítěti vytvářet dobré předpoklady pro pokračování ve vzdělávání, a tím mu usnadňovat jeho další životní a vzdělávací cestu“.

Vzdělávání poskytované mateřskou školou vyplývá z dosud nehotové a postupně se rozvíjející osobnosti dítěte předškolního věku a jeho individuálních potřeb. Z tohoto důvodu se předškolní vzdělávání přizpůsobuje vývojovým fyziologickým, kognitivním, sociálním

a emocionálním potřebám dětí této věkové skupiny a dbá na to, aby tato vývojová specifika byla při vzdělávání dětí v plné míře respektována. Pro předškolní období je nutné, aby vzdělávání bylo vázáno jak k obecným potřebám daným věkem, tak k individuálně různým potřebám a možnostem jednotlivých dětí. Každému dítěti, které se účastní předškolního vzdělávání, by se mělo dostat podpory, péče a stimulace v individuální a potřebné míře.

Na základě výše uvedených skutečností je tedy možné říci, že zdravý rozvoj osobnosti člověka je závislý na souhrě vrozených dispozic a působení vnějšího prostředí. Každé dítě reaguje na podmínky přicházející z vnějšího prostředí jinak. Odlišně zpracovává informace, rozdílně s nimi zachází a různě prožívá situace. V současné době se hovoří o individualizaci vzdělávání, která znamená, že uvnitř třídy jsou důsledně respektovány individuální potřeby dětí, jejich zvláštnosti a zájmy. Jedná se v podstatě o diferenciaci nároků, úkolů a přístupů k dětem z hlediska typů inteligence, dovedností, vývojové úrovně i věku. Znamená to, že učitel připravuje pro děti bohatou nabídku činností rozdělenou nejenom podle typu, ale i s různou náročností. Důležitým principem individualizace je možnost volby, tedy že se dítě nebo skupina dětí může věnovat činnosti takovým způsobem, který odpovídá jejich potřebám a zájmům. Tento způsob vzdělávání by měl vést k tomu, že se všechny děti maximálně rozvíjejí a zažívají individuální úspěch (Sedláčková, Syslová, Štěpánková, 2012).

Zpravidla se pro individualizované vzdělávání volí skupinové nebo individuální organizační formy práce (často dochází k zaměňování pojmů individualizace vzdělávání za individuální práce). Jeho uplatňování na vzdělávání předškolních dětí není tolik založené na znalosti specifických metod, ale zejména na přemýšlení pedagogů o dětech a na pedagogické diagnostice, resp. využití formativního hodnocení při hodnocení naplnění daného cíle. Souvisí především s dobrým poznáním dítěte, které by mělo sloužit k jeho porozumění a adekvátnímu působení na něj, což znamená přizpůsobit výchovný vliv jeho potřebám. Individualizace práce vyžaduje, aby pedagog rozlišoval nároky na děti a bral v úvahu jejich různé předpoklady. S tímto přístupem pak předškolní pedagog přistupuje také k diferenciaci vzdělávací nabídky, kdy dítěti nabízí činnosti vždy od nej-

jednodušších po složitější (příklady metodických řad k jednotlivým oblastem rozvoje dítěte předškolního věku je možno nalézt v edici metodických příruček nakladatelství Raabe).

Předškolní dítě se učí především na základě interakce s okolím a svou vlastní prožitou zkušeností. Činnosti v mateřské škole jsou proto založeny na přímých zážitcích dítěte a tyto vycházejí z jeho samostatné činnosti a individuální volby, z dětské zvědavosti a potřeby objevovat. Učitelé mateřských škol by proto měli dětem poskytovat dostatek prostoru pro spontánní aktivity a zajišťovat dostatečnou možnost projevit se, bavit se a zaměstnávat přirozeným způsobem.

Pro život i vzdělávání dítěte vytváří mateřská škola vhodné prostředí, které je pro dítě podnětné, zajímavé a obsahově bohaté. Veškeré aktivity obsahují prvky hry a tvořivosti, podněcují radost z učení, zájem dítěte poznávat nové věci, získávat zkušenosti a ovládat další dovednosti, a tak přispívají k rozvoji schopnosti dítěte porozumět sobě i světu. V předškolním vzdělávání je třeba využívat přirozeného toku dětských myšlenek a spontánních nápadů. Učení by mělo probíhat především formou nezávazné dětské hry, kterou se dítě zabývá na základě svého zájmu a vlastní volby.

Předškolní vzdělávání probíhá jako interaktivní proces. Je důležité, aby dítě mělo v počátcích vzdělávání možnost prožívat uspokojení z úspěchu a z překonávání překážek. Sebe sama by dítě mělo vnímat jako plnohodnotného a schopného jedince, který je svým okolím uznáván a přijímán.

Vzdělávání předškolních dětí je cílevědomý a plánovaný proces, v němž jsou spontánní a řízené aktivity vyvážené, a to v poměru, který odpovídá potřebám a možnostem dětí. Odpovídajícími metodami a formami práce by proto mělo být prožitkové a kooperativní učení hrou a činnosti dětí, které jsou založeny na přímých zážitcích dítěte, činnosti podporující dětskou zvědavost a potřebu objevovat, podněcující radost dítěte z učení, zájem poznávat nové, získávat zkušenosti a ovládat další dovednosti. Z těchto faktů vychází také vzdělávací cíle, které jsou v RVP PV (2018) formulovány tak, aby byly komplexní, konzistentní, přiměřené a kontrolovatelné, tedy tak, jak obecné cíle definuje obecná didaktika, a zároveň odpovídaly speci-

fikům předškolního vzdělávání. RVP PV (2018) pracuje se čtyřmi cílovými kategoriemi, jež jsou stanoveny jako cíle v podobě záměrů a cíle v podobě výstupů, a to nejprve na úrovni obecné a pak na úrovni oblastní, a jsou velmi úzce provázané.

Konkrétně jimi jsou:

- rámcové cíle, vyjadřující základní záměry předškolního vzdělávání;
- klíčové kompetence, představující soubory předpokládaných vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot, důležitých pro osobní rozvoj a uplatnění každého člověka;
- dílčí cíle, vyjadřující konkrétní záměry jednotlivých vzdělávacích oblastí a
- dílčí výstupy, jež jsou charakterizovány jako dílčí poznatky, dovednosti, postoje a hodnoty, které odpovídají dílčím cílům.

RVP PV (2018) kromě cílů formuluje také základní výběr obsahu, který musí být povinně zakomponován ve vzdělávacím programu zpracovávaném mateřskou školou. Tento obsah představuje hlavní prostředek vzdělávání dítěte v mateřské škole.

Obsah je strukturován do oblastí, které odrážejí vývoj dítěte, jeho přirozený život, zrání i učení. Jednotlivé oblasti vzdělávání jsou rozlišeny na základě vztahů, které si dítě postupně vytváří k sobě samému, k druhým lidem i k okolnímu světu. To znamená na základě přirozených interakcí, do kterých dítě v rámci těchto vztahů vstupuje a ve kterých žije, rozvíjí se, vyrůstá, učí se a vzdělává. Interakčních oblastí je celkem pět: oblast biologická, psychologická, interpersonální, sociálně-kulturní a environmentální. Od nich jsou poté odvozeny oblasti předškolního vzdělávání, které jsou v RVP PV (2018) nazvány:

- Dítě a jeho tělo
- Dítě a jeho psychika

- Dítě a ten druhý
- Dítě a společnost
- Dítě a svět

Pro jednotlivé oblasti, ačkoliv v obsahu předškolního vzdělávání je uplatňován integrovaný přístup, a tedy tyto oblasti vzdělávání jsou propojeny, vzájemně se ovlivňují a vytvářejí společně fungující celek, který nerozlišuje vzdělávací oblasti či složky, ale nabízí dítěti vzdělávací obsah v přirozených souvislostech, jsou definovány záměry, z nichž vycházejí dílčí vzdělávací cíle, tedy to, co pedagog u dítěte podporuje, vzdělávací nabídka, tedy to, co pedagog dítěti nabízí, očekávané výstupy, tedy to, co dítě zpravidla dokáže na konci předškolního období, a rizika, tedy to, co ohrožuje úspěšnost vzdělávacích záměrů pedagoga.

Všech těchto oblastí se pak velmi znatelně dotkla novelizace školského zákona (zákon č. 561/2004 Sb., ve znění pozdějších předpisů), resp. úprava RVP PV, která do tohoto kurikulárního dokumentu integrovala kapitolu věnující se vzdělávání dětí od dvou do tří let v mateřských školách. Na základě této novely pak měly mateřské školy, které vzdělávají děti mladší tří let povinnost upravit své školní vzdělávací programy a zaměřit se na specifika práce s dvouletými dětmi. Níže uvádíme možnou úpravu obsahu vzdělávání pro děti dvouleté, která definuje dílčí vzdělávací cíle, vzdělávací nabídku a očekávané výstupy (to, co dítě zpravidla umí ve třech letech). Rizika zmiňována nejsou, neboť korespondují s obecnými riziky uvedenými v RVP PV (2018) v jednotlivých oblastech.

Dítě a jeho tělo

Dílčí vzdělávací cíle

- Rozvíjet samostatnost
 - Manipulace s předměty a hračkami
 - Kultura stolování – sedět u stolu a neodcházet během jídla, jíst lžící, pít z hrnečku, nesahat na jídlo rukama
 - Hygienické návyky – dojit si samostatně na toaletu, správný postup mytí rukou po použití toalety, používat kapesník
 - Sebeobsluha při oblékání a svlékání, obouvání, skládání oblečení na vyhrazené místo
- Rozvíjet snahu k pohybu

Vzdělávací nabídka

- Lokomoční pohybové činnosti
 - Chůze v tempu
 - Chůze po schodech nahoru bez držení
 - Běh
 - Skoky, poskoky
 - Lezení, přelézání, podlézání
 - Chůze ve vyvýšené rovině
 - Podávání, házení, hod, posílání předmětů, míčku
- Konstruktivní činnosti zaměřené dle charakteru záměru či fantazie,
- Manipulační činnosti seznamující děti s různým materiálem (voda, písek, tráva, listí, dřívka, kameny, plastelína, papír.
- Zdravotní cviky
 - Cviky hlavy – předklon, záklon, otáčení hlavy za hračkou

- Leh na zádech – bedra a ramena přitisknout k zemi, jízda na kole
- Vzpor klečmo – prohýbání páteře
- Protahování, protřepávání a krčení končetin, pohupování v kolenu
- Hudební a hudebně pohybové činnosti
 - Rytmické pohyby končetin
 - Básně a písně doprovázené tleskáním, podupy, kroky a poskoky
 - Tanec s hudbou dle prožitku dětí, nacvičení tanečků
 - Hra na dětské hudební nástroje
 - Rozvíjení sluchové citlivosti
 - Poznávání hudebních nástrojů
 - Rozeznání výšky a síly tónů
 - Spojování zpěvu s rytmičným doprovodem
 - V mimohudebních činnostech využívat říkadla a popěvky
 - Hrát jednoduché pohybové hry

Očekávané výstupy

- Dítě pojmenuje části těla, které vidí
- Dítě je samostatné v sebeobsluze (převlékne se, rozepne knoflíky, jí lžící)
- Dítě je samostatné při hygienických návycích (použití toalety, mytí rukou)
- Dítě navléká korálky
- Dítě napodobuje kruhové, vertikální a horizontální čáry
- Dítě stojí na jedné noze
- Dítě jezdí na tříkolce
- Dítě chodí do schodů a ze schodů

Dítě a jeho psychika

Jazyk a řeč

Dílčí vzdělávací cíle

- Rozvíjet řečové schopnosti a jazykové dovednosti
 - Receptivní
 - Produktivní
- Rozvíjet komunikativní dovednosti
- Rozšiřovat slovní zásobu

Vzdělávací nabídka

- Sdělování zážitků a přání
- Individuální konverzace
- Rozšiřování slovní zásoby na základě kvalitního mluvního vzoru
- Činnosti zaměřené na vyřizování vzkazů vedoucí k chápání jejich důležitosti
- Hry rozvíjející slovní zásobu, užívání jednoduchých vět
- Čtení a vyprávění pohádek směřující k sledování děje a jeho porozumění
 - Práce s obrázky zaměřující se na chronologii děje
 - Reprodukce pohádky, říkanky
- Vyprávění zážitků, dějů kolem sebe

Očekávané výstupy

- Dítě reprodukuje říkanky a básničky
- Dítě vytvoří krátkou větu
- Dítě převypráví známý příběh

Poznávací schopnosti a funkce, představivost a fantazie, myšlenkové operace

Dílčí vzdělávací cíle

- Rozvíjet paměť, představivost a myšlení
- Pojmenovat viděné
- Osvojovat nutnost sledu činností
- Posilovat poznávací city
 - Zájem, zvědavost, radost
- Rozvíjet zájem o učení a intelektuální činnosti
- Rozvíjet schopnost práce s informacemi

Vzdělávací nabídka

- Hry a aktivity zaměřené na pamětní reprodukci

Očekávané výstupy

- Dítě rozliší čtyři prvky v množině
- Dítě rozliší barvy
- Dítě popíše, na co si chce hrát
- Dítě si uvědomuje, že jeden pojem neoznačuje pouze jeden daný předmět, ale všechny stejné předměty
- Dítě namaluje obrázek k vyjádření něčeho konkrétního

Sebepojetí, city a vůle

Dílčí vzdělávací cíle

- Rozvíjet sebevědomí a jistotu a samostatnost
- Rozvíjet vlastnosti dítěte
- Poskytovat příležitosti vedoucí k poučení a zkušenostem
- Vytvořit základ mravního vědomí

- Rozvíjet snahu k dosažení cíle
 - Dokončit hru
 - Být vytrvalý
 - Být cílevědomý
- Vést k překonání strachu
- Rozvíjet soustředěnost k činnostem a hrám

Vzdělávací nabídka

- Spontánní hra
 - Samostatná volba námětu
 - Samostatná činnost

Očekávané výstupy

- Dítě o sobě mluví v první osobě
- Dítě zná své jméno, příjmení, značku a pohlaví

Dítě a ten druhý

Dílčí vzdělávací cíle

- Osvojovat pravidla chování v kolektivu
 - Vést k souladu a pořádku při soužití ve třídě
 - Vést k základům slušného chování – poprosit, poděkovat, pozdravit
- Rozvíjet vztahy k druhým lidem
 - Navazovat sociální a citové kontakty
 - Projevování zájmu, náklonnosti, zúčastněnosti
- Upevňovat pocit bezpečí
 - S pedagogem

- S ostatními dětmi
- Rozvíjet pocit zodpovědnosti za druhé
- Upevňovat vztahy k rodině, podporovat radost ze setkání
- Rozvíjet pocit sounáležitosti
 - K rodině
 - K domovu
 - K mateřské škole
- Prohlubovat vztahy k dospělým i dětem
- Rozvíjet vyšší city
- Vést ke komunikaci při hře
- Rozvíjet spolupráci

Vzdělávací nabídka

- Činnosti zaměřené na komunikaci
 - verbální, neverbální
 - s dítětem, dospělým
- činnosti zaměřené na dialog dětí
- hry a aktivity vedoucí k osvojení snahy chránit soukromí své i druhých
- práce s knihou a pohádkovými příběhy vedoucí k rozvoji etické výchovy

Očekávané výstupy

- dítě půjčí hračku
- dítě zná jména ostatních dětí
- dítě spolupracuje při konstruktivních činnostech

Dítě a společnost

Dílčí vzdělávací cíle

- vést k ukázněnosti při hře ve třídě, na zahradě, na vycházce
- osvojovat pravidla chování ve skupině vrstevníků
- vést k uplatňování poznatků při hrách

Vzdělávací nabídka

- sledování pozitivních vztahů a chování
- připravování svátků s radostnou náladou
- činnosti zaměřené na pozorování, tvořivost, objevování
- výtvarné činnosti směřující k emočnímu prožitku
- činnosti zaměřené na rozvoj smyslu pro krásno

Očekávané výstupy

- dítě pozná povolání dle podstatných znaků
- dítě se orientuje v různých činnostech dospělých

Dítě a svět

Dílčí vzdělávací cíle

- podporovat zájem o okolní dění
 - vyhledávat možné objekty k pozorování
- zprostředkovat kontakt s přírodou spojený s volnými hrami a pohybem
- osvojovat vnímání změn v přírodě kolem nás
- rozvíjet zájem o využití přírodních materiálů
- vést ke správné manipulaci s knihami

Vzdělávací nabídka

- činnosti zaměřené na pozorování blízkého okolí
 - příroda
 - kultura
 - technika
- hry v přírodě
- návštěva kulturních akcí
- hry zaměřené na analýzu a syntézu
 - k čemu předměty slouží
 - jak předměty fungují
 - co kam patří
- aktivity směřující k bezpečnému pohybu v dopravě
 - nácvik bezpečného chování
 - námětové hry na téma dopravy
 - ukázky problémových situací v dopravě a jejich následky
- práce s technickými materiály, přístroji a hračkami, dítěti známými
- hry orientované na rozvoj komunikačních dovedností, zaměřujících se na smysluplné kladení otázek a odpovědí

Očekávané výstupy

- Dítě pojmenuje činnosti a předměty, se kterými se běžně setkává
- Dítě pojmenuje druhy jídel
- Dítě se orientuje v prostorech mu známých
 - třída
 - zahrada
- dítě uklízí předměty, které používá, na své místo
- dítě pojmenuje dopravní prostředky

- dítě se orientuje v typických znacích ročních období, tyto znaky pojmenuje a popíše
- dítě rozliší rostliny
 - stromy
 - keře
 - květiny
- dítě pojmenuje základní druhy ovoce a zeleniny
- dítě pojmenuje zvířata
- dítě rozliší základní barvy, tvary, velikosti
- dítě pojmenuje, co vidí na obrázku
- dítě vnímá prostorovou orientaci (nahore, dole, vpředu, vzadu)
- dítě se orientuje v časových pojmech ráno, večer

Pro dvouleté děti je charakteristické otevřené hraní a vzdělávání. V tomto věkovém období jsou již děti schopny navazovat vztahy s vrstevníky. Uvedený program je určen pro děti ve věku 2–3 let a přesně odpovídá potřebám těchto dětí.

1. *Dospělí k dětem přistupují s láskou a pochopením.*
2. *Na základě podmínek stanovených RVP PV je dětem přizpůsobeno prostředí, které je bezpečné, děti jsou schopny orientace a jsou vedeny k základním návykům (sebeobsluha, dodržování pravidel a řádu třídy, učení formou pokus omyl).*
3. *Dvouleté děti mají ve třídě své místo, které je součástí celé třídy.*
4. *Program je tvořen tak, aby se část dne děti věnovaly společné aktivitě se staršími dětmi.*
5. *Celý program je stejně jako prostředí přizpůsoben individuálním věkovým zvláštnostem dětí (hry, výtvarné, hudební i tělesné činnosti).*
6. *Třída je vybavena hračkami a pomůckami určenými k rozvoji celé osobnosti dvouletých dětí.*

7. *Děti jsou vedeny k samostatnosti při činnostech, ale i hygienických návycích – záchody i umyvadla odpovídají výšce dětí.*
8. *Součástí třídy je odpočinkový koutek, který slouží dětem k relaxaci.*

3.1 Metodické náměty na rozvoj dvouletých dětí v mateřské škole

Jak bylo uvedeno v úvodu, cílem pedagogického tématu této metodické příručky jsou praktické náměty na činnosti (vzdělávací nabídku), které mohou využít učitelky v mateřské škole k rozvoji dvouletých dětí, a to zejména v oblasti jemné motoriky, hrubé motoriky, zrakového vnímání, sluchového vnímání a hmatového vnímání. Po stručné charakteristice oblastí rozvoje dítěte (vycházející z vývojové psychologie) jsou nabídnuty činnosti v podobě, která byla ověřena v mateřských školách u dětí této věkové skupiny a přispěla k jejich dílčím pokrokům v rozvoji uvedených oblastí. Náměty byly doplněny o cílové kategorie na oblastní úrovni, a to jak pro učitele (dílní vzdělávací cíle), tak také pro dítě (očekávané výstupy), vycházející z RVP PV (2018).

3.1.1 Rozvoj motoriky dvouletého dítěte

Podle Sedlářové (2008) dochází v batolecím období k výraznému růstu dítěte až 7,5 cm za rok. Končetiny jsou ještě poměrně krátké a chůze dítěte může být nejistá (Suchý a kol., 1970).

Nervová soustava je už na počátku tohoto období v hrubých rysech dokončena. I tak jsou pohyby dítěte ještě dlouho neobratné a teprve několikaletým cvikem dosáhnou potřebné plynulosti a sladění. Dítě začíná na počátku druhého roku za pomoci dospělého nebo i samostatně chodit. Zpočátku staví špičky nohou zevně a našlapuje vysoko na přední část. Až koncem druhého roku staví chodidla rovnoběžně jako dospělý člověk. V první polovině druhého roku se naučí samostatně chodit bez držení. Vystoupat schody jako dospělý člověk dokáže dítě kolem třetího roku, při sestupování ještě přita-

huje nohu k noze na jeden schod. Na konci druhého roku běhá, kope do míče, koncem třetího roku jezdí na trojkolce a dovede chvíli stát na jedné noze. Při chůzi používá rozkročený postoj, což mu dovoluje jít vzpřímeněji a došlápnout nejdřív na patu a potom na špičku. Vyhýbá se překážkám, které mu stojí v cestě. Dvouleté dítě dokáže stát na jedné noze pouze na okamžik (Allen, Marotz, 2005).

U batolete se jemná motorika rozvíjí rychleji. Zhruba okolo druhého roku je pouštění věcí jemnější a více načasované, proto je dítě schopné postavit dvě kostky na sebe (Langmeier, Krejčířová, 1998). Dítě postupně staví věž či komín, také kostky skládá za sebe nebo do řady jako vlak. Ve své mysli tedy ovládá směr svislý i vodorovný (Matějček, 2005).

Pokroky můžeme sledovat v kresbě dítěte při pokusech o čmárání. Z počátku jsou to nahodilé tahy rukou, které často přesahují papír. Je zde snaha o kruhové tahy či vertikální čáry (Langmeier, Krejčířová, 1998). Úchop tužky je pomocí sevřené pěstičky. Ve dvou letech dokáže napodobit čáru s přibližným zachováním horizontálního či vertikálního směru. Ve třech letech zvládne nakreslit kruh nebo překreslit křížek. Starší batole už umí pojmenovat svůj obrázek. Ne vždy ho pojmenuje hned v úvodu, někdy až podle toho, co z obrázku vznikne (Matějček, 2005). Kresba dítěte uspokojuje více než finální výsledek. Ve třech letech přichází fáze přechodu na symbolickou úroveň. Zjišťuje, že kresba může mít reálné zobrazení. Další fází je fáze primárního symbolického vyjádření, kde se dítě kresbou snaží vyjádřit něco konkrétního. V období tří let se objevují první postavy, jsou to tzv. „hlavonožci“ (Vágnerová, 2005).

Okolo prvního roku začíná být rozvoj hrubé motoriky velmi výrazný. Ve chvíli, kdy dítě začíná chodit, mění se jeho sociální statut, je považováno za zralejší (Vágnerová, 2005). Okolo druhého roku dítě dobře běhá, skoro nepadá, zvládá terénní nerovnosti. Také zvládá chůzi do schodů s prisouváním nohy na každém schodu, i přesto, že jsou přizpůsobeny dospělému člověku. Už ve dvou a půl letech dítě nohy střídá, ovšem cestu ze schodů dolů je schopno sejít kolem třetího roku. Dvouleté dítě skáče na jednom místě, snožmo nebo i z menší výšky, dokáže překonat malou vzdálenost skokem. Jízdu na tříkolce dítě zvládne až kolem třetího roku (Langmeier, Krejčířová, 2006).

Vývoj motoriky úzce souvisí s potřebou aktivit dítěte, která je uspokojována pohybem. Při omezování pohybové aktivity může dítě zareagovat velmi bouřlivě nebo až záchvaty vzteku (Vágnerová, 2005). Oblast hrubé motoriky se zpravidla rozvíjí po kvalitativní stránce. Pohyby mají větší rychlost a pohotovost, jsou obratnější a elegantnější. V této fázi se začíná projevovat rozdíl mezi ostatními dětmi (Říčan, 2004).

3.1.2 Rozvoj vnímání dvouletého dítěte

Vývoj poznávacích procesů se projevuje změnou přístupu ke světu, orientace v něm a chápání reality. Tento vývoj je symbolickou expanzí do světa, dítě potřebuje poznávat svět, ve kterém žije, potřebuje se v něm orientovat. Rozvoj samozřejmě záleží na míře stimulace a na získávání zkušeností. Získané zkušenosti uspokojují dětskou potřebu jistoty a bezpečí, zjišťují, že svět je poznatelný a platí v něm pravidla.

Základem poznávací činnosti dítěte je bezprostřední smyslový kontakt se skutečností, vnímání.

Vnímání neboli percepce je „proces získávání a zpracování podnětů, informací, které neustále přicházejí jak z okolního světa, tak z vnitřního světa daného člověka“. Výsledek procesu vnímání spojený s prožitkem je označován jako vjem. Vjemy je možné dělit na pět základních druhů podle pěti základních smyslů, tedy vjemy zrakové, sluchové, hmatové, chuťové a čichové, ale je nutné je doplnit ještě vjemy polohy, vjemy bolesti a vjemy nitrotělními.

V batolecím období je největší důraz kladen na percepci zrakovou, sluchovou a hmatovou.

Vnímání zrakové

Schopnost zrakového vnímání se rozvíjí od narození. Zpočátku dítě vnímá pouze světlo a tmu, později se ale jeho vnímání zdokonaluje, je jasné, ostré, přesnější a stává se cílevědomým. Přestává mít ráz náhodnosti, zaměřuje se na poznávání podstaty vlastností, předmětů a jevů. Ve dvou letech věku je vnímání ještě převážně celostní.

Dítě nevnímá celek jako souhrn detailů a nediferencuje ani základní vztahy mezi nimi. Na předmětech jej upoutávají pouze nápadné vlastnosti, jako jsou např. barva či velikost.

V souvislosti se zrakovou percepcí je nutné definovat také pojmy zraková paměť, zraková diferenciacce, zraková pozornost a zraková analýza a syntéza. Všechny tyto pojmy mají úzkou souvislost se správným vývojem zrakové percepce a jsou její nepostradatelnou složkou. Zraková paměť představuje schopnost jedince postřehnout a uchovávat si zrakové vjemy. V mateřských školách je zraková paměť cvičena krátkodobým sledováním předmětů nebo prvků na obrázku a jejich následným zapamatováním, případně překreslením. Velmi častá jsou také cvičení typu „doplň řadu“.

Pojem zraková diferenciacce je definován jako schopnost rozlišovat rozdílné tvary, určovat stejné tvary, rozlišovat tvary nahoře – dole a tvary nakreslené zrcadlově. Zraková diferenciacce se rozvíjí pomocí třídění předmětů, rozlišování barev a tvarů, třídění prvků a věcí podle barev a tvarů, určování shod a rozdílů, hledání stejných a odlišných obrázků atd.

Zraková pozornost je schopnost rozlišovat figuru a pozadí. Jde o schopnost vydělit části z celku a současně je umět vnímat uceleně. V takovém případě se jedná o zrakovou analýzu a syntézu. Zrakové pozornosti se děti učí vyhledáváním jednoho či více předmětů na pozadí nebo rozlišováním a určováním překrývajících se obrázků a zraková analýza a syntéza se uplatňuje např. ve skládání rozstříhaných obrázků, skládání puzzlí nebo dokreslování obrázků.

Vnímání sluchové

„Sluchové vnímání je schopnost přijímat, rozlišovat a interpretovat zvuky různé kvality (řečové i neřečové).“ Sluchové vnímání se vyvíjí již v prenatálním období vývoje jedince. Již od pátého měsíce vnímá tlukot matčina srdce a v šesti měsících reaguje rozličnými pohyby na známé zvuky. Po narození reaguje na hlas matky a jeho sluchové vnímání se postupem času stále více diferencuje. Dítě začíná rozeznávat a lokalizovat zvuky a učí se je vyčleňovat. Jedná se o tzv.

diferenciaci akustické předlohy, tzn. schopnost odfiltrovat vedlejší zvuky a soustředit se na to nejdůležitější.

Stejně jako je důležité rozvíjet u dítěte zrakovou paměť, je důležité zaměřit pozornost také na paměť sluchovou. Ta jedinci umožňuje ukládat a vybavovat si určité slyšené informace. Sluchovou paměť je vhodné rozvíjet zpočátku velmi jednoduchými říkadly, rozpočítadly a krátkými básničkami, jež je možné doplnit pohybovými prvky. Na vyšší úrovni je sluchová paměť zapojena při reprodukci čtené pohádky nebo příběhu či při rozhovoru o zhlédnutém televizním programu.

Důležitou roli v rozvoji sluchového vnímání hraje sluchová diferenciace. Ta jedinci umožňuje určovat různé zvuky, poznávat písně podle melodií, hudební nástroje, zvuky přírody, vyhledávat slova, která obsahují danou hlásku, určovat stejné hlásky, slabiky a slova, rozlišovat délku samohlásek atd. Předpokladem pro rozvoj této schopnosti je tzv. sluchová pozornost neboli schopnost naslouchat.

Jedním z neméně důležitých faktorů sluchového vnímání je v pozdějším věku bezpečné ovládání sluchové analýzy a syntézy. Dítě musí umět rozkládat věty na slova a opět ze slov umět věty tvořit, vyhledávat slova s danou slabikou, rozkládat slova na hlásky, poznávat hlásky ve slově, analyzovat první a poslední slabiky ve slově atd.

Vnímání hmatové

Dítě již od nejútlejšího věku má potřebu všechno brát do ruky a každou věc ohmatat. Poznává tak svůj okolní svět a získává nové zkušenosti do života. Hmat je významným zdrojem zážitků, proto je důležité, aby dítě mělo dostatek hmatových informací především v předškolním věku, kdy rozvíjí svou představivost.

Nejvíce se hmat uplatňuje při jakékoli práci s různými materiály, nástroji a pomůckami. Na základě hmatu dokáže dítě rozlišit vlastnosti předmětů i předměty následně pojmenovat. Hmatové vnímání je aktivní, protože je spojeno s aktivní činností.

Má-li dítě dostatek nejrůznějších hmatových smyslových vjemů, dokáže si snadněji představit věci, na které si sáhnout nemůže.

V souvislosti s rozvojem jemné motoriky hraje podpora hmatového vnímání v mateřské škole klíčovou roli. Dětem by měly být nabízeny činnosti, v nichž jsou nuceny hmatem poznávat předměty, rozlišovat různě drsné povrchy, poznávat geometrické tvary podle hmatu, třídit je podle tvaru a velikosti, se zavřenýma očima atd.

Hmatové vnímání umožňuje bezprostřední vnímání okolního světa a slouží jako jedna z možností lidského poznávání.

Vnímání se však netýká pouze činností smyslových orgánů. Je velmi úzce spjato také s myšlením. Čím více toho totiž dítě o určitých věcech ví, tím více je schopno je rozlišovat a vnímat jejich vlastnosti, a naopak čím dokonaleji dokáže dítě věci vnímat, tím získává více nových vědomostí a zkušeností.

3.1.3 Konkrétní náměty na rozvoj motoriky a vnímání dvouletých dětí

Houpačka

Dílčí vzdělávací cíl	Učitel: <ul style="list-style-type: none"> rozvíjí pohybové schopnosti a dovednosti dětí v oblasti hrubé i jemné motoriky; vede děti k osvojování si poznatků o těle; rozvíjí prosociální chování dětí.
Očekávaný výstup	Dítě: <ul style="list-style-type: none"> ovládá dechové svalstvo; koordinuje své pohyby; dokáže sladit pohyb s rytmem a hudbou; zachází šetrně s hračkami.
Pomůcky	relaxační hudba, hračka (plyšák, panenka, autíčko)
Metodický postup	Pusťte relaxační hudbu. Dětem řekněte, aby si lehly na záda a položily si svou oblíbenou hračku na břicho. Poté je vyzvěte, aby postupným nadechováním a vydechováním houpały svou hračku na břicho. Ale pozor, nesmí jim spadnout. Můžete také měnit intenzitu nádechů a výdechů na základě různorodější hudby. Dbejte na to, aby děti k dýchání využívaly břišní dýchání, které jim ještě v tomto věku dělá potíže.

Pravá ruka, levá noha

Dílčí vzdělávací cíl	<p>Učitel:</p> <ul style="list-style-type: none"> rozvíjí pohybové schopnosti a dovednosti dětí v oblasti hrubé i jemné motoriky; podporuje u dětí uvědomění si vlastního těla; rozvíjí fyzickou zdatnost dětí; vede děti k osvojování si poznatků o těle; rozvíjí smyslové vnímání dětí; podporuje přechod od konkrétního názorného myšlení k myšlení slovně-logickému (zprostředkovává elementární poznatky o znakových systémech a jejich funkci).
Očekávaný výstup	<p>Dítě:</p> <ul style="list-style-type: none"> zvládá základní pohybové dovednosti; koordinuje polohy a pohyby těla; vědomě napodobuje jednoduchý pohyb a vykonává jej podle pokynů; se záměrně soustředí na činnost; chápe znakové systémy a jejich funkci.
Pomůcky	obrázky s chodidly a dlaněmi
Metodický postup	Vyrobte a zalaminujte karty s obrysy chodidel a dlaní (pravá i levá varianta, více karet se shodným motivem) a vyskládejte dětem karty na podlahu do řady. Děti musí následně pokládat dlaně i chodidla na zem tak, jak je zobrazeno na kartách. Zpočátku je možné pokládat chodidla i dlaně přímo na karty, později vedeme děti k tomu, aby prováděly tuto činnost paralelně s řadou karet.

Pochod zvířat

Dílčí vzdělávací cíl	<p>Učitel:</p> <ul style="list-style-type: none"> rozvíjí pohybové schopnosti a dovednosti dětí v oblasti hrubé i jemné motoriky; rozvíjí fyzickou zdatnost dětí; rozvíjí smyslové vnímání dětí; podporuje poznávací schopnosti a funkce u dětí; seznamuje děti s přírodním prostředím, v němž žijí a jeho rozmanitostí.
Očekávaný výstup	<p>Dítě:</p> <ul style="list-style-type: none"> zvládá základní pohybové dovednosti; koordinuje lokomoci a další polohy a pohyby těla; vědomě napodobuje jednoduchý pohyb a vykonává jej podle pokynů; dokáže sledit pohyb s rytmem a hudbou; vnímá a rozlišuje pomocí smyslů (zrak); má osvojeny elementární poznatky o přírodním prostředí.

Pomůcky	karty s obrázky zvířat, pro něž jsou charakteristické určité pohyby, instrumentální hudba
Metodický postup	<p>Vyrobte a zalaminujte karty s obrázky zvířat, pro které jsou charakteristické určité pohyby (žába, kočka, pes, čáp, medvěd, had, klokan apod.). Pusťte hudbu a vyzvěte děti, aby se pohybovaly v rytmu hudby a napodobovaly chůzi zvířat podle obrázku, který jim ukážete. Postavte se tak, aby na vás viděly všechny děti, a postupně jim ukazujte karty s obrázky, příp. můžete karty rozložit na podlaze a děti musí projít cestičku od obrázku k obrázku a opět napodobovat charakteristický pohyb zvířat.</p> <p>Pozn. Pokud děti neví, jaký pohyb je pro zvíře charakteristický, můžete jim pohyb předvést. Doporučujeme však v této aktivitě také sledovat tvořivost dětí při individuálním ztvárňování pohybů zvířat.</p>

Gymnastika

Dílčí vzdělávací cíl	<p>Učitel:</p> <ul style="list-style-type: none"> rozvíjí pohybové schopnosti a dovednosti dětí v oblasti hrubé i jemné motoriky; rozvíjí fyzickou zdatnost dětí; rozvíjí smyslové vnímání dětí; rozvíjí estetický vkus dětí.
Očekávaný výstup	<p>Dítě:</p> <ul style="list-style-type: none"> zvládá základní pohybové dovednosti; koordinuje lokomoci a další polohy a pohyby těla; vědomě napodobuje jednoduchý pohyb a vykonává jej podle pokynů; dokáže sladit pohyb s rytmem a hudbou; vyjadřuje svou představivost a fantazii v tvořivých činnostech; vyjadřuje se prostřednictvím hudebně pohybových činností.
Pomůcky	taneční hudba, gumový kroužek, stuha (délka 2 m)
Metodický postup	<p>Na gumový kroužek přivažte jeden konec stuhy. Pusťte hudbu a vyzvěte děti, aby uchopily do jedné ruky kroužek a v rytmu hudby tančily se stuhou (zkoušely si kruhy, osmičky, spirály, smyčky apod.). Zpočátku tančete s dětmi, aby mohly napodobovat pohyby, později je nechte vytvořit vlastní sestavu se stuhou. Pokud je dítě starší, je možné kroužek nahradit dřevěným kolíkem a rozvíjet více motoriku zápěstí.</p>

Provazochodec

Dílčí vzdělávací cíl	<p>Učitel:</p> <ul style="list-style-type: none"> rozvíjí pohybové schopnosti a dovednosti dětí v oblasti hrubé motoriky; vede děti k osvojování si poznatků o těle; vede děti k osvojování si věku přiměřených praktických dovedností; rozvíjí smyslové vnímání dětí.
Očekávaný výstup	<p>Dítě:</p> <ul style="list-style-type: none"> zvládá základní pohybové dovednosti; koordinuje lokomoci a další polohy a pohyby těla; vědomě napodobuje jednoduchý pohyb a vykonává jej podle pokynů; se záměrně soustředí na činnost; ovládá dechové svalstvo.
Pomůcky	široká barevná lepicí páska
Metodický postup	Vytvořte z široké barevné lepicí pásky na podlaze linku (část rovnou, pak oblouk a nakonec spirálu). Vyzvěte děti, ať projdou po lince, aniž by se z ní odchýlily. Nechejte každému dítěti dostatečný prostor i čas na přejití. Těžší variantou může být chůze po lince pozpátku.

Žebřík

Dílčí vzdělávací cíl	<p>Učitel:</p> <ul style="list-style-type: none"> rozvíjí pohybové schopnosti a dovednosti dětí v oblasti hrubé i jemné motoriky; podporuje u dětí uvědomění si vlastního těla; rozvíjí fyzickou zdatnost dětí; vede děti k osvojování si věku přiměřených praktických dovedností; rozvíjí smyslové vnímání dětí.
Očekávaný výstup	<p>Dítě:</p> <ul style="list-style-type: none"> zvládá základní pohybové dovednosti; koordinuje lokomoci a další polohy a pohyby těla; vědomě napodobuje jednoduchý pohyb a vykonává jej podle pokynů; se záměrně soustředí na činnost a udrží pozornost.

Pomůcky	dřevěný žebřík nebo dřevěné (pěnové) tyče, z nichž lze vytvořit napodobeninu žebříku
Metodický postup	Dřevěný žebřík položte na podlahu a vyzvěte děti, aby postupně přešly z jedné strany žebříku na stranu druhou (musí vkročit do každého pole mezi jednotlivými příčkami). Nechejte každému dítěti dostatečný prostor i čas na přejití. Zpočátku mohou děti do jednotlivých polí vstupovat oběma nohama, později je veďte ke střídání nohou jako při běžné chůzi. Aktivitu lze ztížit vložением předmětů do vybraných polí, přičemž musí dítě při procházení žebříkem tyto předměty sbírat.

Zametací vůz

Dílčí vzdělávací cíl	<p>Učitel:</p> <ul style="list-style-type: none"> rozvíjí pohybové schopnosti a dovednosti dětí v oblasti hrubé i jemné motoriky; podporuje u dětí uvědomění si vlastního těla; rozvíjí fyzickou zdatnost dětí; vede děti k osvojování si věku přiměřených praktických dovedností; rozvíjí smyslové vnímání dětí.
Očekávaný výstup	<p>Dítě:</p> <ul style="list-style-type: none"> zvládá základní pohybové dovednosti; koordinuje lokomoci a další polohy a pohyby těla; vědomě napodobuje jednoduchý pohyb a vykonává jej podle pokynů; se záměrně soustředí na činnost a udrží pozornost.
Pomůcky	novinový papír, obruč (krabice, koš na prádlo)
Metodický postup	Zmuchlejte novinový papír do koulí a ty rozházejte po zemi v místnosti. Vysvětlete dětem, že se nějakým nedopatřením rozsypaly po třídě odpadky a ony je musí posbírat a vyhodit do koše. Vyzvěte je, aby si klekly na čtyři, a každému na záda naložte jednu kouli. Děti musí na zádech přenést kouli do předem vymezeného prostoru (obruč, krabice, koš na prádlo). Pokud někomu koule ze zad spadne, opět mu ji na záda naložte a nechejte jej úkol dokončit. Tuto aktivitu je možné využít také při úklidu hraček.

Papírové autíčko

Dílčí vzdělávací cíl	<p>Učitel:</p> <ul style="list-style-type: none"> rozvíjí pohybové schopnosti a dovednosti dětí v oblasti hrubé i jemné motoriky; rozvíjí fyzickou zdatnost dětí; rozvíjí smyslové vnímání dětí; seznamuje dítě s prostředím, v němž žije; rozvíjí u dětí základní kulturně společenské postoje, návyky a dovednosti; rozvíjí u dětí kooperativní dovednosti.
Očekávaný výstup	<p>Dítě:</p> <ul style="list-style-type: none"> zvládá základní pohybové dovednosti; koordinuje lokomoci a další polohy a pohyby těla; vědomě napodobuje jednoduchý pohyb a vykonává jej podle pokynů; se záměrně soustředí na činnost a udrží pozornost; má osvojeny elementární poznatky o prostředí, v němž žije; dodržuje jednoduchá pravidla.
Pomůcky	papírová krabice, do níž se vejde dítě, izolepa, barvy, fixy
Metodický postup	<p>Z velké papírové krabice odstříhnete obě dvě dna (zůstanou jen čtyři obvodové stěny). Do dvou protilehlých stěn vystříhnete otvory, za které bude možné krabici držet, a oblepte je izolepou. Krabici pomalujte a ozdobte tak, aby připomínala autíčko. Poté vyzvěte dítě, aby si do autíčka vlezlo, uchopilo jej za otvory a pohybovalo se po třídě. S takto vyrobeným autem můžete uspořádat závody, můžete pro děti vytvořit závodní dráhu nebo jen dítě nechat volně pohybovat po prostoru třídy.</p>

Hledání zvířátek

<p>Dílčí vzdělávací cíl</p>	<p>Učitel:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● rozvíjí pohybové schopnosti a dovednosti dětí v oblasti jemné motoriky; ● rozvíjí smyslové vnímání dětí; ● posiluje u dětí prosociální chování; ● rozvíjí kooperativní dovednosti; ● podporuje poznávací schopnosti a funkce u dětí; ● seznamuje děti s přírodním prostředím, v němž žijí, a jeho rozmanitostí; ● rozvíjí řečové schopnosti a jazykové dovednosti dětí.
<p>Očekávaný výstup</p>	<p>Dítě:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● ovládá koordinaci ruky a oka; ● má přiměřeně rozvinutou jemnou motoriku; ● vědomě napodobuje jednoduchý pohyb a vykonává jej podle pokynů; ● vnímá a rozlišuje pomocí smyslů (zrak, sluch); ● má osvojeny elementární poznatky o přírodním prostředí; ● se záměrně soustředí na činnost a udrží pozornost; ● správně vyslovuje s ohledem na svůj věk; ● pojmenuje to, čím je obklopeno; ● dodržuje jednoduchá pravidla.
<p>Pomůcky</p>	<p>malá plastová zvířátka, novinový papír, instrumentální hudba</p>
<p>Metodický postup</p>	<p>Zabalte postupně do novinového papíru malá plastová zvířátka (zabalte první zvířátko do novinového papíru a vytvořte kouli, poté na kouli přidejte další zvířátko a opět zabalte do novinového papíru, až vám vznikne jedna velká koule). Děti posaďte do kruhu na koberec a pusťte hudbu. Vložte papírovou kouli prvnímu dítěti do rukou a vyzvěte ho, aby kouli předalo svému sousedovi. Takto si děti podávají kouli po řadě v kruhu. V daný okamžik zastavte hudbu a dítě, které právě drží kouli v rukách, musí odbalit vrchní vrstvu papíru a najít schované zvířátko. Jakmile ho objeví, napodobí hlasem zvuk zvířete. Poté opět pusťte hudbu a vyzvěte děti, aby si začaly znovu předávat kouli. Takto postupujte až do úplného rozbalení koule.</p>

Knoflíky v gelu

Dílčí vzdělávací cíl	<p>Učitel:</p> <ul style="list-style-type: none"> rozvíjí pohybové schopnosti a dovednosti dětí v oblasti jemné motoriky; rozvíjí smyslové vnímání dětí.
Očekávaný výstup	<p>Dítě:</p> <ul style="list-style-type: none"> ovládá koordinaci ruky a oka; má přiměřeně rozvinutou jemnou motoriku; vědomě napodobuje jednoduchý pohyb a vykonává jej podle pokynů; vnímá a rozlišuje pomocí smyslů (zrak).
Pomůcky	gel na vlasy, uzavíratelný sáček, knoflíky, fixa
Metodický postup	<p>Na uzavíratelný sáček nakreslete fixou 6 kružnic různých poloměrů. Do sáčku vložte 6 knoflíků různých velikostí, přidejte gel na vlasy a sáček pevně uzavřete (můžete přelepit izolepou). Sáček na plochu stlačte tak, aby se gel rozprostřel po celém sáčku. Takto vyrobený sáček předložte dětem a vyzvěte je, aby se pokusily, postupným stlačováním a posunováním, přesunout všechny knoflíky do vyznačených kružnic. Zpočátku mohou děti přesunovat méně knoflíků, později mohou přiřazovat knoflíky ke kružnicím (největší knoflík do největší kružnice atd.).</p>

Obrysy

Dílčí vzdělávací cíl	<p>Učitel:</p> <ul style="list-style-type: none"> rozvíjí pohybové schopnosti a dovednosti dětí v oblasti jemné motoriky; rozvíjí smyslové vnímání dětí; podporuje rozvoj tvořivosti dětí; vede k vytváření pozitivního vztahu dětí k učení; vede děti k osvojení si poznatků a dovedností potřebných k vykonávání jednoduchých činností.
Očekávaný výstup	<p>Dítě:</p> <ul style="list-style-type: none"> ovládá koordinaci ruky a oka; má přiměřeně rozvinutou jemnou motoriku; postupuje a učí se podle pokynů a instrukcí; vnímá a rozlišuje pomocí smyslů (zrak); prakticky užívá předměty a hračky ze svého okolí; manipuluje s předměty a zkoumá jejich vlastnosti.

Pomůcky	výkres s obrysy předmětů, reálné předměty
Metodický postup	Na výkres obkreslete předměty (hračky), které jsou dětem známy (vidlička, dílek puzzlí, klíč, kleště z dětského nářadí, CD, vykrajovátko na cukroví, knoflík apod.). Poté dětem předměty předložte a vyzvěte je, aby přikládaly reálné předměty na jejich obrysy.

Korále pro princeznu

Dílčí vzdělávací cíl	<p>Učitel:</p> <ul style="list-style-type: none"> rozvíjí pohybové schopnosti a dovednosti dětí v oblasti jemné motoriky; rozvíjí smyslové vnímání dětí; podporuje rozvoj tvořivosti dětí; vede k vytváření pozitivního vztahu dětí k učení; vede děti k osvojení si poznatků a dovedností potřebných k vykonávání jednoduchých činností.
Očekávaný výstup	<p>Dítě:</p> <ul style="list-style-type: none"> ovládá koordinaci ruky a oka; má přiměřeně rozvinutou jemnou motoriku; postupuje a učí se podle pokynů a instrukcí; vnímá a rozlišuje pomocí smyslů (zrak); prakticky užívá předměty ze svého okolí; manipuluje s předměty a zkoumá jejich vlastnosti.
Pomůcky	předloha s barevnými kruhy (korále pro princeznu), víčka od PET lahví
Metodický postup	<p>Na výkres nakreslete barevné kruhy a propojte je mezi sebou linkou (obrázek by měl připomínat korále na šňůrce). Připravte si víčka od PET lahví v barvách kruhů na výkresu (pokud nemáte víčka v různých barvách, můžete je nabarvit). Vyzvěte děti, aby přikládaly víčka na kruhy podle barev. Vytvořte více předloh s různou mírou obtížnosti.</p>

Vybarvený obrázek

Dílčí vzdělávací cíl	<p>Učitel:</p> <ul style="list-style-type: none"> • rozvíjí pohybové schopnosti a dovednosti dětí v oblasti jemné motoriky; • rozvíjí smyslové vnímání dětí; • podporuje rozvoj tvořivosti dětí; • vede k vytváření pozitivního vztahu dětí k učení; • posiluje u dětí přirozené poznávací city; • vytváří u dětí základy pro práci s informacemi.
Očekávaný výstup	<p>Dítě:</p> <ul style="list-style-type: none"> • ovládá koordinaci ruky a oka; • má přiměřeně rozvinutou jemnou motoriku; • postupuje a učí se podle pokynů a instrukcí; • vnímá a rozlišuje pomocí smyslů (zrak); • řeší problémy a myslí kreativně; • zaměřuje se na to, co je z poznávacího hlediska důležité.
Pomůcky	černobílý obrázek předmětu, vybarvený obrázek předmětu, obrázek barevných pastelek
Metodický postup	<p>Nakreslete vždy dva totožné černobílé obrázky předmětů dobře známých dětem (ovoce, zvířata, hračky apod.). Poté vždy jeden obrázek předmětu jednobarevně vybarvěte. Připravte si obrázky barevných pastelek (shodných barev jako vybarvené předměty). Vyzvěte dítě, aby vytvářelo trojice: černobílý obrázek + obrázek barevné pastelky = vybarvený obrázek.</p>

Vajíčko s překvapením

Dílčí vzdělávací cíl	<p>Učitel:</p> <ul style="list-style-type: none"> • rozvíjí pohybové schopnosti a dovednosti dětí v oblasti jemné motoriky; • rozvíjí smyslové vnímání dětí; • podporuje rozvoj tvořivosti dětí; • vede k vytváření pozitivního vztahu dětí k učení; • posiluje u dětí přirozené poznávací city;
Očekávaný výstup	<p>Dítě:</p> <ul style="list-style-type: none"> • má přiměřeně rozvinutou jemnou motoriku; • postupuje a učí se podle pokynů a instrukcí; • vnímá a rozlišuje pomocí smyslů (sluch); • řeší problémy a myslí kreativně; • zaměřuje se na to, co je z poznávacího hlediska důležité.
Pomůcky	<p>plastové obaly od hraček z vajíček s překvapením, předměty (sůl, čočka, gumová kulička, dřevěný korálek, kamínky, rýže apod.)</p>
Metodický postup	<p>Vždy do dvou plastových obalů od hraček z vajíček s překvapením vložte různé předměty (sůl, čočka, gumová kulička, dřevěný korálek, kamínky, rýže apod.) a obaly uzavřete. Takto vytvořené dvojice předložte dětem a vyzvěte je, aby na základě potřepání zkusily hledat ty obaly, v nichž se nachází stejný předmět. Zpočátku je možné také pouze určovat, zda jsou zvuky shodné nebo ne (dítě nemusí hledat dvojice jako v pexesu).</p>

Rolníčky

Dílčí vzdělávací cíl	<p>Učitel:</p> <ul style="list-style-type: none"> • rozvíjí pohybové schopnosti a dovednosti dětí v oblasti hrubé i jemné motoriky; • podporuje u dětí uvědomění si vlastního těla; • rozvíjí fyzickou zdatnost dětí; • vede děti k osvojování si poznatků o těle; • rozvíjí smyslové vnímání dětí; • rozvíjí estetický vkus dětí.
Očekávaný výstup	<p>Dítě:</p> <ul style="list-style-type: none"> • zvládá základní pohybové dovednosti; • koordinuje lokomoci a další polohy a pohyby těla; • vědomě napodobuje jednoduchý pohyb a vykonává jej podle pokynů; • se záměrně soustředí na činnost; • vyjadřuje svou představivost a fantazii v tvořivých činnostech.
Pomůcky	pro každé dítě 4 gumové pásky s našitými rolničkami
Metodický postup	<p>Připravte každému dítěti 4 gumové pásky s našitými rolničkami (vždy 2 na pásku) a navlékněte jim je na obě zápěstí a oba kotníky. Poté děti vyzvěte, aby se volně pohybovaly po místnosti a třesením rukou a nohou vydávaly zvonivé zvuky. Poté můžete zkusit děti vyzvat, aby se pokusily se pohybovat po místnosti, ale tentokrát tak, aby rolničky nezvonily. Náramky a nákotníčky můžete využít také při tělovýchovné chvílce.</p>

Citovaná a další doporučená literatura

- ALLEN, Eileen K., a Lyn R. MAROTZ L. R. *Přehled vývoje dítěte od prenatalního období do 8 let*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-736-7055-0.
- BEČVÁŘOVÁ, Zuzana. *Současná mateřská škola a její řízení*. Praha: Portál, 2003. ISBN 8071785377.
- DEISSLER, Hans H. *Každodenní problémy v mateřské škole*. Praha: Portál, 1994. ISBN 80-7178-010-3.
- FONTANA, David. *Psychologie ve školní praxi*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0741-2.
- HAEFELE, Bettina, a Maria WOLF-FILSINGER. *Každý začátek v mateřské škole je těžký*. Praha: Portál, 1993. ISBN 80-85282-57-7.
- HANŠPACHOVÁ, Jana. *Veselé hry s malými dětmi*. 3. vyd. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-733-6.
- HAVLÍNOVÁ, Miluše. *Zdravá mateřská škola*. Praha: Portál, 1995. ISBN 80-7178-048-0.
- HELUS, Zdeněk. *Dítě v osobnostním pojetí*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-628-5.
- KOŤÁTKOVÁ, Soňa. *Dítě a mateřská škola*. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-1568-1.
- MATĚJČEK, Zdeněk. *Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte: normy vývoje a vývojové milníky z pohledu psychologa: základní duševní potřeby dítěte: dítě a lidský svět*. Praha: Grada, 2005. ISBN 80-247-0870-1.
- MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY. Informační materiál ke vzdělávání dětí od 2 do 3 let. [online] Praha: MŠMT, 2017. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/predskolni-vzdelavani/po-drobnym-informacni-material-ke-vzdelavani-deti-od-2-do-3>.
- MERTIN, Václav. *Výchovné maličkosti*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-857-9.
- NIESEL, Renate, a Wilfried GRIEBEL. *Poprvé v mateřské škole: základní informace a rady pro vstup vašeho dítěte do mateřské školy*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7178-989-5.
- PIAGET, Jean, a INHELDEROVÁ, Bärbel. *Psychologie dítěte*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0691-0.
- PETRŮ-KICKOVÁ, Pavla. *Poznáváme, hýbeme se a tvoříme*. Praha: Portál, 2017. ISBN 978-80-262-1182-2.
- SEDLÁČKOVÁ, Hana, SYSLOVÁ, Zora, a ŠTĚPÁNKOVÁ, Lucie. *Hodnocení výsledků předškolního vzdělávání*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012. 148 s. ISBN 978-80-7357-884-8.

- SEDLÁŘOVÁ, Petra, a kol. *Základní ošetrovatelská péče v pediatrii*. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-1613-8.
- SPLAVCOVÁ, Hana. Dvouleté děti už v mateřinkách jsou: Jen podmínky tomu často neodpovídají. *Učitelské noviny*, 2014, roč. 117, č. 46, s. 20–21. ISSN 0139-5718.
- SPLAVCOVÁ, Hana, a KROPÁČKOVÁ, Jana. *Vzdělávání dětí od dvou let v MŠ*. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-1042-9.
- SUCHÝ, Jaroslav, a kol. *Biologie dítěte pro pedagogické fakulty*. Praha: SPN, 1970.
- SVOBODOVÁ, Eva. *Vzdělávání v mateřské škole: školní a třídní vzdělávací program*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-807-3677-749.
- SYSLOVÁ, Zora. *Autoevaluace v mateřské škole: cesta ke kvalitě vzdělávání*. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-802-6201-830.
- TĚTHALOVÁ, Marie. Dvouleté děti ve školce?: Byli jsme se podívat. *Informatorium* 3–8. 2015, roč. 23, č. 3. ISSN 1210-7506. s. 14–15.
- VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-308-0.
- VINTEROVÁ, Jana. *Dvouleté děti v MŠ mají specifické potřeby. Jak zajistit jejich bezpečnost?*. [online] BOZP info: 2016. Dostupné z: <http://www.bozpinfo.cz/dvoulete-deti-v-ms-maji-specificke-potreby-jak-zajistit-jejich-bezpecnost>
- Výzkumný ústav pedagogický. *Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání*. [online] Praha: MŠMT 2018, Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/45304>.
- Vyhláška č. 410/2015 Sb., o hygienických požadavcích na prostory a provoz zařízení a provozoven pro výchovu a vzdělávání dětí a mladistvých [online], Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2005-410>.
- WARNER, Penny. *160 her a cvičení pro první tři roky života dítěte*. 4. vyd. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0824-2.
- Zákon č. 561/2004 sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů [online] Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-561>.

PŘÍLOHY

Informativní texty pro rodiče dvouletých dětí

Příloha č. 1

Zralost pro mateřskou školu

Zralost pro mateřskou školu je jedním z nejdůležitějších ukazatelů pro úspěšnou adaptaci dvouletého dítěte do kolektivu mateřské školy. Pokud tedy přemýšlíte nad vhodností začlenění Vašeho dítěte do mateřské školy, pokuste se nejdříve si zodpovědět následující otázky.

- Jaké jsou vlastnosti mého dítěte? Je spíše vyrovnané, veselé nebo spíše úzkostlivé a bojácné?
- Jak navazuje kontakt s druhými lidmi? Bez větších potíží, je vstřícné, zajímá se o nové lidi, navazuje snadno oční kontakt, usmívá se, nebo se stydí, trvá mu dlouho, než si zvykne na cizí osobu?
- Jaké má mé dítě temperament? Reaguje často vztekem, prudkým afektem, nebo často pláče, bývá smutnější, uzavřené, popř. působí klidným a vyrovnaným dojmem a často se usmívá či směje?
- Jak zvládá zátěž a jaká je míra jeho přizpůsobivosti? Zvyká si rychle na nové a nečekané situace, nebo vyžaduje své „rituály“, postupy a průběh všeho tak, jak je zvyklé? Zvládá krátkodobý pobyt v cizím prostředí?

- Jaký má vztah s matkou? Důvěřuje jí, snáší dobře, když někam odchází, nebo reaguje na její nepřítomnost afektem, pláčem, křikem, vztekáním? Je matka osobou, u níž se dítě uklidní? Zkouší v její blízkosti dítě rádo a klidně nové aktivity?
- Respektuje dítě jiné dospělé osoby, když na něj mají nějaký požadavek? Dokáže poslechnout, když po něm dospělá osoba něco chce?
- Dokáže dítě vycházet s dalšími dětmi? Projevuje se vůči nim většinou přátelsky, nebo na ně reaguje často agresivně (bití, kousání, bouchání, kopání, tahání za vlasy) či pláčem? Umí se dělit o pamlsky, hračky apod.?
- Dokáže dítě požádat o pomoc? Pokud ano, jakým způsobem? Pokud ne, jak reaguje? Je jeho žádost natolik srozumitelná, aby si s ní zaměstnanci MŠ poradili?
- Jaká je úroveň vyjadřování dítěte slovy? Dokáže vyjádřit, co potřebuje, chce, nechce? (Dokáže případně komunikovat s pomocí obrázků či piktogramů?)
- Má dítě osvojené nějaké návyky? Jaké? Jsou dostačující pro fungování v MŠ? Umí smrkat, spláchnout, umýt si správně ruce, uklízet hračky, počkat, než přijde na řadu apod.?
- Do jaké míry je dítě samostatné? Umí jíst lžičkou, pít z hrnku, vykonat samostatně potřebu na WC, pomáhat s oblékáním či svlékáním?
- Usíná dítě bez nějakých zvláštních rituálů či požadavků? (Nošení, houpání, zpívání, držení za ruku apod.)
- Je zdravotní stav dítěte dobrý? Pokud ne, jakým způsobem nemoc či porucha omezuje dítě v kolektivu? Mohou mu zaměstnanci mateřské školy poskytnout odpovídající péči?
- Odpovídá psychomotorický vývoj mého dítěte průměru? Umí to, co umí jeho vrstevníci v oblasti hrubé a jemné motoriky (ovládání pohybů celého těla, ruky a prstů), řeči, samostatnosti, myšlení, emočního vývoje?

- Co víme o materiálním a personálním vybavení mateřské školy, do níž chceme své dítě dát? Víme, jaká je filozofie této mateřské školy, popř. na co je zaměřena? Jaký je počet dvouletých dětí v konkrétní třídě a jaké je věkové složení dětí v této třídě?
- Jsme jako rodiče opravdu přesvědčeni o tom, že je nástup našeho dítěte ve dvou letech do mateřské školy nezbytný, či z nějakého závažného důvodu žádoucí? Jak budeme reagovat, pokud bude mít naše dítě problémy s adaptací na prostředí mateřské školy?
- Na čem můžeme do doby nástupu ještě doma „zapracovat“, abychom svému dítěti tuto velkou změnu usnadnili? Má naše dítě nějaké individuální zvláštnosti, které bude potřeba zohlednit?

Všechny tyto otázky jsou nesmírně důležité a je třeba se jimi důkladně zabývat, než dítě vstoupí do prostředí třídy mateřské školy. Vězte, že také učitelky mateřských škol se těmito otázkami neustále zabývají a zohledňují je při přijímání každého dítěte do školního kolektivu. Vzhledem k jejich odbornému vzdělání jsou také kompetentní a připravené s Vámi prodiskutovat Vaše dotazy a případné nejasnosti a doporučit Vám následné kroky tak, aby vstup dítěte do mateřské školy byl prospěšný a přínosný zejména pro dítě samotné, protože o to jde v předškolní výchově a vzdělávání především.

Ukazatele zralosti dítěte pro mateřskou školu

Co nám ukáže, zda je dítě zralé pro pobyt v mateřské škole?

- Je to hlavně schopnost dítěte být nějaký čas bez maminky (popř. jiné blízké osoby) bez výraznějšího a dlouhodobějšího smutku. Tuto schopnost je třeba pomalu rozvíjet, přičemž doba, za jak dlouho se dítě dokáže dostatečně odpoutat od maminky, je značně individuální a závislá na vztahu s maminkou, ale také na přístupu paní učitelky, na temperamentu dítěte či jeho zkušenostech s cizími lidmi. Důležitá je také míra jeho schopnosti navázat se na jinou dospělou osobu a pak také ochota této osoby toto navázání přijmout a citově se ve vztahu s dvouletým dítětem angažovat, uklidňovat jej, povzbuzovat, dodávat mu pocit jistoty.
- Dále je poměrně zásadní míra samostatnosti, jež se projevuje v sebeobsluze. Děti, které nejsou z domova vedeny k tomu, aby se samostatně najedly, napily z hrníčku, trénovaly svlékání či oblékání a dodržovaly základní hygienické návyky, mohou sice v mateřské škole rychle udělat pokroky ve všech těchto oblastech, ale míra stresu s tím spojená může být vyšší, než je tomu u dětí, které jsou podporovány v samostatnosti a sebeobsluze a dělají mnohé z těchto činností samozřejmě. Také míra zátěže pro učitelky je v obou případech (u samostatnějších a méně samostatných dětí) odlišná.
- Dalším důležitým bodem je schopnost navazování kontaktu s dalšími dospělými i dětmi, včetně schopnosti co nejsrozumitelněji sdělit vlastní potřeby či požadavky, požádat o pomoc či počkat a přizpůsobit se situaci, v níž se dítě nachází. Rodiče často u dítěte s nerozvinutou řečí vytuší, co dítě chce a poskytnou mu požadovanou věc bez toho, že by se dítě naučilo srozumitelně vyjádřit, co potřebuje. V prostředí MŠ může být situace odlišná. Vyjadřovací schopnosti dítěte mohou proto v procesu adaptace na MŠ sehrát dosti důležitou roli a je proto důležité je před nástupem do mateřské školy u dítěte v rámci rodiny cíleně rozvíjet a podporovat. Pomoci mohou různé básničky, písničky, povídání, ale i fakt, že rodinní příslušníci dítě podporují v tom, aby se naučilo vyjadřovat, co chce a „nedělají vše, co mu na

očíh vidí“. Také doma natrénovaná schopnost čekat a nemít všchnu pozornost a péči hned, může dítěti nástup do MŠ značně usnadnit.

- Podstatné jsou i návyky týkající se např. používání WC, pití z hrnku, jezení lžičkou či odložení dudlíku (pokud možno natrvalo už v době před nástupem do mateřské školy) a usínání bez zvláštních požadavků, které jsou v MŠ obtížně zajistitelné (držení za ruku, houpání, nošení apod.).
- Důležitý je zdravotní stav dítěte, jelikož v prostředí MŠ je nutné počítat s rychlým šířením mnoha virů či bakterií, ale také další nemoci či zdravotní omezení mohou být důvodem, proč nástup dítěte do kolektivního zařízení odložit. Příkladem mohou být těžké alergie, astma, vrozené vady apod. či další omezení nebo specifické potřeby dítěte (včetně pravidelného užívání léků či speciálních diet), jež může lépe zabezpečit rodič, než učitelka v MŠ, která se stará o velký počet dětí.
- Se zdravotním stavem souvisí také stupeň psychomotorického vývoje dítěte, který rodičům pomůže posoudit dětský lékař. K orientačnímu posouzení může posloužit tabulka toho, co zvládá průměrné dvouleté dítě, která je součástí této publikace. Je ale nutné si uvědomit, že i v rámci normálního vývoje existují značné individuální rozdíly mezi dětmi. Při posuzování, zda je dítě zralé pro nástup do MŠ, je důležité všimnout si hlavně těch schopností, které s pobytem v kolektivním zařízení velmi úzce souvisejí (např. samostatnost, řeč apod.).

Očekávání mateřské školy od rodičů při adaptaci dvouletých dětí

Co můžeme jako rodiče udělat pro to, aby bylo naše dítě v mateřské škole spokojené, aby si tam dobře zvykalo, aby se tam těšilo, cítilo se tam bezpečně a abychom spolu s učitelkami spolupracovali na jeho optimálním rozvoji?

- **Vyberme vhodnou MŠ na základě našich očekávání** – je důležité, abychom se jako rodiče seznámili s různými typy mateřských škol a jejich nabídkami a podle požadavků, které na mateřskou školu máme (i podle toho, co o ní říkají další rodiče), si vybrali vhodný typ mateřské školy. To je základem budoucí spokojenosti. Mnoho nedorozumění a nespokojenosti vzniká proto, že rodiče zvolí mateřskou školu, která je nejbližší jejich bydlišti (zaměstnání či babičce) a nezjistí si, na co mateřská škola kladе důraz. (Jiné přístupy můžeme očekávat např. v mateřské škole lesní, jiné v církevní, jiné v alternativní či v mateřské škole se zaměřením na cizí jazyky). Na to je dobré myslet předem.
- **Připravujme dítě psychicky pozitivně na nástup do mateřské školy** – ideální je povídat si s ním o mateřské škole, dívat se na děti, jak si hrají na školní zahradě, jít se podívat na nějakou besídku do mateřské školy (např. chodí-li tam starší sourozenec či kamarád), popř. na jiný program pro veřejnost, pokud jej mateřská škola nabízí (výstava obrázků, pohádkový les apod.).
- **Podporujme samostatnost dítěte před nástupem do mateřské školy** – je velmi užitečné přemýšlet o tom, co bude muset dítě v MŠ zvládat samo, a tyto dovednosti u něj již předem rozvíjet. Jde např. o obouvání botiček, svlékání, jezení lžičkou či příborem, hygienu, požádání o laskavost a pomoc apod. Není dobré dělat za dítě věci, které bude potřebovat zvládat samo. Budeme-li jej doma např. krmit (aby to bylo rychlejší, čistší), bude mít v mateřské škole problémy se samo najíst, bude pomalejší, neúspěšné, bude se cítit nepříjemně, nebo bude zažívat úzkost. Obdobně pokud mu vše podáme či zajistíme dříve, než si o to řekne, bude mít problém požádat o pomoc a může např. plakat, že si paní učitelka

nevšimla, že něco potřebuje či chce. Do mateřské školy by mělo jít dítě pokud možno bez plenek a bez dudlíků.

- **Je-li to možné, navažme se mateřskou školou předem kontakt** – v souvislosti s předchozím bodem je ideální, máme-li se jako rodiče možnost u zápisu zeptat, na čem je dobré zapracovat, protože během několika měsíců, které dítěti do nástupu do mateřské školy zbývají, se toho dá v klidu domova natrénovat a zvládnout mnoho. Dítě pak bude v klidu, protože si bude umět v novém prostředí poradit a příp. se již seznámí s prostředím mateřské školy či konkrétní třídy, resp. přímo s paní učitelkou.
- **Poskytněme mateřské škole maximum důležitých informací** – před nástupem do MŠ poskytují rodiče mateřské škole informace o dítěti (a rodině). Tento postup je velmi důležitý, protože mateřská škola potřebuje být informována o zdravotním stavu dítěte, potřebuje kontakt na rodiče apod. Zvláště u malých dětí, které mají ještě problémy s dorozumíváním, či u dětí plachých, je velmi důležité vyplnit dotazník promyšleně a podrobně a nezatajovat žádné důležité informace. Pro učitelky může být zásadní jak informace o alergiích dítěte, tak také o tom, jak je zvyklé usínat, jaké potraviny nejí, jaké činnosti dělá rádo, jak se nejlépe uklidní, když pláče, jaké má hygienické návyky, zvláštnosti, v čem je pomalejší než jeho vrstevníci apod.
- **Spolupracujme při adaptaci na MŠ, komunikujme** – jak před nástupem dítěte do MŠ, tak v průběhu docházky je otevřená a vstřícná komunikace základem. A to jak komunikace mezi námi (rodiči) a dítětem, tak mezi dítětem a učitelkami i učitelkami a námi. Ptejme se, zajímejme se, doplňujme si navzájem informace, které o dítěti máme. Nebojme se říct, jak vlastní dítě vidíme my sami, ale naslouchejme i tomu, jak jej vidí učitelka, která má tu výhodu, že má srovnání s vrstevníky a často to bývá ona, kdo nás může upozornit jak na nadání našeho dítěte, tak také na oblasti, v nichž by potřebovalo naše dítě podporu či rozvoj.
- **Hledejme společné řešení problémů** – než se začneme rozčilovat kvůli tomu, co nám dítě doma řekne, komunikujme s učitelkami a vyslechněme si jejich verzi. Pak si teprve utvářejme

názory na to, co se v mateřské škole dělo, když jsme tam nebyli. Pro děti v předškolním věku je typická bujná fantazie a události, kterým nerozumí, si mají tendenci „domýšlet“ tak, aby jim dávaly smysl. Ne všechno, co nám děti popisují, tudíž odpovídá realitě a přitom to neznamená, že by naše dítě úmyslně lhalo (popř. paní učitelka) – i když i to se může za určitých okolností stát.

- **Respektujeme pravidla třídy a je-li to možné, dodržujeme je i doma** – aby učitelky v mateřské škole zvládly činnosti s mnoha dětmi současně, mají nastavená různá pravidla. Jedná se např. o vzájemnou pomoc, slušné mluvení (bez sprostých slov), pěkné chování (nebijeme druhé) apod. Odpovídají-li tato pravidla tomu, co dodržujeme jako rodina doma, má to dítě jednodušší, protože je přijímá samozřejmě a to, co rodina prosazuje, mateřská škola podpoří a upevní a naopak. Pokud je pro dítě něco v mateřské škole nové, bude se to teprve učit. Nejsložitější situace nastává tehdy, když jsou pravidla doma a v mateřské škole protichůdná. Jsou to např. situace, kdy je dítě v MŠ vystaveno požadavku, aby nemluvílo sprostě, nebilo další děti, neskákalo do řeči a v rodině jsou sprostá slova, bití, či skákání do řeči běžné. Na tomto místě je důležité si uvědomit, že bychom se nad tím měli zamyslet a v zájmu dítěte i pěkných vztahů u nás doma zkusit něco změnit.
- **Podporujeme sociální dovednosti svého dítěte** – v mateřské škole se dítě učí, jak vycházet s druhými lidmi, jak s nimi komunikovat, jak požádat o laskavost či pomoc, jak prosadit svůj požadavek i jak reagovat na požadavky druhých lidí. Učí se děkovat, zdravít, prosit, čekat, utěšovat druhé, spolupracovat apod. Jako rodiče můžeme chválit všechny situace, kdy to dítěti jde, kdy nereaguje čistě sobecky a jemně jej vést k tomu, aby dokázalo řešit konflikty a rozvíjet pěkné vztahy s druhými lidmi.
- **Zajímejme se o dítě, povzbuzujme jej a chvalme** – tento podvolně navazuje na bod předchozí, je v něm ale zdůrazněn zájem o dítě, jeho prožívání, jeho chování, obtíže, úzkosti, strachy, nejistoty, potřeby apod. Naše dítě potřebuje cítit, že i když už není s námi doma, může se na nás spolehnout, protože jej milujeme, podporujeme, radujeme se s ním a podržíme a ochráníme jej ve

všech složitých nebo nebezpečných situacích. Zvláštní zájem potřebují děti, jejichž maminka je s mladším dítětem doma na mateřské dovolené. Starší dítě může mladšímu sourozenci závidět, že „má maminku jen pro sebe“, a proto je žádoucí, aby i starší dítě mělo „své společné chvíle“ s maminkou, která mu bude naslouchat a projevovat lásku.

- **Naučme se chválit i paní učitelky a mluvm s nimi slušně a s respektem** – každý z nás zná pocit, kdy se o něco snažíme a kdy nás druhý člověk ocení, pochválí, všimne si toho, co jsme udělali. Známe ale i pocity, kdy se snažíme, pracujeme, jsme unavení, ale nikdo to neocení, okolí to bere jako samozřejmost, nebo nám někdo z okolí ještě něco vytkne či vyčte. Cítíme se pak smutní, nedocení, ukřivdění a napadá nás, že je zbytečné se snažit (a že se na to – hovorově řečeno – můžeme příště vykašlat). Uvědomme si, že i učitelky v MŠ (stejně jako lidé pracující kdekoli jinde) se různou měrou snaží, vymýšlejí, hledají, stríhají, připravují, věnují se dětem, rozvíjejí je, překonávají se, když mají vlastní problémy či bolesti, studují, radí se s kolegyněmi a dělají denně spoustu dalších činností. Stejně tak, jako se nám nepodaří vždycky všechno, nepodaří se vždycky všechno ani jim. I ony mohou zareagovat podrážděněji, nebo jinak, než bychom si to představovali my. Je to přirozené a pochopitelné. Učme se ale vidět i to, co všechno zvládají, dělají, připravují, jejich snahu, jejich zájem, jejich kladný vztah k dětem apod. To, jak se k nim budeme chovat, obrovsky ovlivní jejich náladu, jejich pocit, že to všechno má smysl, jejich sebehodnocení, ale i vztahy jak přímo ve třídě, tak v celé mateřské škole. Neznamená to, že když s něčím nebudeme souhlasit, budeme mlčet. Znamená to, že i když nesouhlasím, můžu svůj názor vyjádřit slušně a s respektem a dokážu ocenit i mnoho pozitivního.
- **Uvědomme si, že ne vždy na nás mají paní učitelky čas** – zdůraznili jsme si tady nutnost dobré komunikace, naslouchání i sdělování informací, ale je na místě zmínit ještě nutnost empatie (schopnosti vcítit se do druhého člověka). Paní učitelky si s námi jistě promluví, když bude třeba, sdělí nám základní informace z průběhu dne, prohodí pár slov, popř. nás vyslechnou. Ale je

důležité mít na mysli, že jsou v mateřské škole hlavně pro děti, kterým se musejí věnovat a nemůžou rozhovorům s námi rodiči věnovat velké množství času. Buďme k tomu vnímaví a myslíme i na to, že nejsme jediní rodiče a paní učitelka nemá na starosti jen naše dítě.

- **Problémy řešme konstruktivně** – když se vyskytne problém, je jistě nutné jej řešit. Vyvarujme se křiku, urážek, napadání, a to nejen před dětmi! Diskutujme, sdělujme vlastní názory, ale také naslouchejme druhé straně, snažme se pochopit její argumenty. Neřešme problémy před dětmi ani přes děti („řekni té vaší učitelce, že...“) a pokud chceme jít na „vyšší místa“ (např. za vedením mateřské školy), promluvme si napřed s paní učitelkou, popř. dalšími rodiči.
- **Čtíme nástěnky** – na závěr jsem zauvažovala, nad čím si paní učitelky v mateřských školách nejčastěji postesknou, když přijde řeč na komunikaci „učitelka – rodič“. Jsou to nástěnky. Jak je zmíněno výše, nemají paní učitelky prostor na to, aby všechny informace sdělovaly každému rodiči zvlášť (nehledě na fakt, že informace řečené např. dědečkovi či tatínkovi se vůbec nedostanou k mamince, která dítě vede do mateřské školy další den a již jsou proto zrovna určeny). Proto existují nástěnky s informacemi, tipy, plány, oznámeními, pozvánkami, texty apod. Pokud to je jen trochu možné, nechte své dítě, ať se v klidu obléká a projde si informace, které před sebou máte. Popř. se zastavte u nástěnky chvíli před tím, než si své dítě vyzvednete. Předejdete tak nejednomu stresu, zklamání či nedorozumění. Mnoho mateřských škol má informace zveřejněné také na webových stránkách, ale stále platí, že nástěnka je nástěnka. Je rychlá, všem na očích, přístupná i lidem bez počítačů a možná proto ji po nějakém čase – žel – přestáváme vnímat.

kolektiv autorů

**Determinanty práce s dvouletými dětmi
v podmínkách běžné mateřské školy I**

Výkonná redaktorka Mgr. Emilie Petříková
Odpovědná redaktorka Mgr. Lucie Loutocká
Layout Jiřina Vaclová
Technická redakce Jiří Jurečka
Kresby na obálce Jana Růžičková, Ph.D.

Vydala a vytiskla Univerzita Palackého v Olomouci
Křížkovského 8, 771 47 Olomouc
www.vydavatelstvi.upol.cz
www.e-shop.upol.cz
vup@upol.cz

2. celkové vydání (1. vydání Univerzitou Palackého)
1. vydání v roce 2018 (Hanex)

Olomouc 2019

Ediční řada – Monografie

ISBN 978-80-244-5690-4

VUP 2020/0065